

AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO W KRAKOWIE

RYNEK TURYSTYCZNY INDII

Kinga Kucharska
I rok SUM
turystyka i rekreacja
studia niestacjonarne
Grupa T2
Nr indeksu: 38149

Kraków 2010

SPIS TREŚCI

Wstęp	4
I . Indie – Informacje ogólne o kraju	5
1.1. Położenie	5
1.2. Podstawowe informacje.....	5
1.3. Ustrój polityczny	7
1.4. Ludność	7
1.5. Gospodarka.....	10
1.6. Warunki naturalne rozwoju turystyki	12
1.6.1.Ukształtowanie powierzchni.....	12
1.6.2. Klimat	13
1.6.3.Wody	14
1.6.4.Świat roślinny i zwierzęcy.....	14
1.7. Regiony turystyczne Indii.....	15
1.7.1. Region Północny	15
1.7.2. Region Zachodni	18
1.7.3. Region Południowy	19
1.7.4. Region Wschodni	20
1.8. Dostępność komunikacyjna.....	21
1.9. Baza noclegowa.....	22
II. Indie jako rynek recepcji turystycznej.....	24
2.1. Rynek Indii jako część subregionu i regionu w międzynarodowym ruchu turystycznym	24
2.2. Liczba zagranicznych przyjazdów turystycznych do Indii.....	25
2.3. Regiony i kraje emisji turystycznej do Indii.....	27
2.4. Profile turystów	28
2.5. Odwiedzane regiony	29
2.6. Cele przyjazdów	31
2.7. Środki lokomocji	31
2.8. Długość pobytu.....	32
2.9. Miejsca zakwaterowania	32
2.10. Dochody z turystyki przyjazdowej	33
2.11.Prognozy dla Indii na najbliższe lata.....	34

III. Indie jako rynek emisji turystycznej	35
3.1. Turystyka zagraniczna	35
3.1.1. Liczba wyjazdów zagranicznych Indusów	35
3.1.2. Kierunki wyjazdów zagranicznych Indusów	35
3.1.3. Cele wyjazdów zagranicznych	37
3.1.4. Profile turystów	37
3.1.5. Udział indyjskich portów lotniczych w obsłudze wyjazdów zagranicznych	38
3.1.6. Wydatki mieszkańców Indii na wyjazdy zagraniczne	39
3.2. Turystyka krajowa mieszkańców Indii	40
3.2.1. Liczba krajowych wizyt turystycznych	40
3.2.2. Kierunki wyjazdów Indusów w ramach turystyki krajowej	40
3.2.3. Główne zabytki odwiedzane przez turystów krajowych	41
3.2.4. Wykorzystanie krajowej bazy hotelowej przez Indusów	41
3.2.5. Środki transportu wykorzystywane w turystyce krajowej	42
IV. Znaczenie rynku turystycznego Indii dla Polski	42
4.1. Przyjazdy obywateli Indii do Polski	42
4.2. Liczba Indusów korzystających z obiektów zbiorowego zakwaterowania w Polsce w latach 2008-2009	43
4.3. Liczba noclegów udzielonych turystom z Indii w obiektach zbiorowego zakwaterowania w Polsce w latach 2008-2009	44
4.4. Działania promocyjne Polski na rynku indyjskim	44
4.5. Wyjazdy Polaków do Indii	45
4.5.1. Liczba wyjazdów turystycznych z Polski do Indii	45
4.5.2. Profil polskich turystów wyjeżdżających do Indii	46
4.5.3. Cele wyjazdów Polaków do Indii	46
4.5.4. Sposób podróżowania Polaków do Indii	46
4.5.5. Regiony odwiedzane przez Polaków, długość pobytu, wydatki na wyjazdy	46
Zakończenie	48
Bibliografia	50
Spis rycin	50
Spis tabel	53
Spis map	52

Wstęp

Indie są jednym z najbardziej kontrastowych, tętniących życiem i mistycznych krajów świata. Jest to kraj posiadający niezwykle skarby przyrody, niespotykane nigdzie indziej na świecie, niezliczoną liczbę obiektów zabytkowych i pomników wyrażających bogactwo kultury, tradycje oraz zwyczaje jego mieszkańców. Ludzie od „zawsze” przyjeżdżali do Indii ponieważ ich ciekawiły jednak działało się to bez szczególnej kampanii promocyjnej. Dopiero od paru lat można mówić o rozwoju przemysłu turystycznego w Indiach i wzmożonych działaniach rządu mających na celu zwiększenie udziału tego sektora w gospodarce indyjskiej.

Zetknięcie autorki niniejszego opracowania z kampanią medialną „Incredible India”, promującą niezwykle walory turystyczne Indii i ciekawość ich wykorzystania przyczyniły się do wyboru tego rynku do analizy.

Celem pracy jest przedstawienie rynku turystycznego Indii w kategoriach obszaru recepcji i emisji turystycznej, z uwzględnieniem jego znaczenia dla polskiego rynku turystycznego.

Całość zagadnienia przedstawiono w 4 rozdziałach, a następnie podsumowano. W rozdziale I przedstawiono podstawowe informacje o kraju: jego położeniu, ludności, ustroju, gospodarce oraz warunkach naturalnych rozwoju turystyki i regionach koncentracji ruchu turystycznego.

W rozdziale II przedstawiono Indie jako obszar recepcji turystycznej na świecie uwzględniając m.n. liczbę przyjazdów turystów zagranicznych, kierunki, z których przyjeżdżają, profile turystów, cele przyjazdów, sposób podróżowania, odwiedzane regiony, miejsca zakwaterowania, a także dochody państwa z turystyki przyjazdowej.

W rozdziale III w analogiczny sposób zilustrowano Indie jako obszar emisji turystycznej dokonując rozróżnienia na turystykę zagraniczną i krajową.

Rozdział IV poświęcono znaczeniu rynku indyjskiego dla Polski.

Najistotniejsze wnioski wynikające z analizy przedstawiono w zakończeniu pracy.

Informacje zawarte w opracowaniu pochodzą z wielu źródeł: z literatury z zakresu geografii turystycznej, czasopism turystycznych, a przede wszystkim z wielu opracowań statycznych dostępnych w Internecie. Kluczową rolę wśród nich odegrały raporty dotyczące turystyki indyjskiej prezentowane na stronie internetowej Ministerstwa Turystyki Indii.

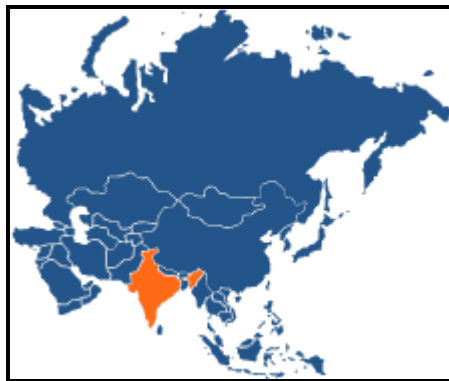
I. Indie – Informacje ogólne o kraju

1.1. Położenie

Indie położone są w Azji Południowej, nad Morzem Arabskim i Zatoką Bengalską. Zajmują Półwysep Indyjski wraz z jego szeroką nasadą oraz archipelagi Andamany i Nikobary (Zatoka Bengalska), Lakkadiwy (Morze Arabskie).

Kontynentalna część kraju rozciąga się między 8°04' i 37°06'N oraz 68°0' i 97°25'E.

Indie graniczą z 6 państwami: Pakistanem (2912 km), Chinami (3380 km), Nepalem (1690 km), Bhutanem (605 km), Bangladeszem (4053 km), Birmą (1463 km) – (mapa1.)¹.

Mapa 1. Położenie Indii na kontynencie azjatyckim
Źródło: [http:// www.tanie-loty.com.pl](http://www.tanie-loty.com.pl) (data odczytu 12.04.2010)

1.2. Podstawowe informacje

Republika Indii, (*hindi* Bhārat, ang. India, (the) Republic of India)

Powierzchnia: 3287, 6 tys. km², w tym obszar 121 700 km² oficjalnie stanowiący część stanu Dżammu i Kaszmir, w rzeczywistości administrowany przez Pakistan (od 1949) i Chiny (od 1962)².

Stolica: New Delhi

Języki urzędowe: hindi (17 języków regionalnych, dominujących w największych stanach), angielski (pomocniczy język urzędowy)

Waluta: rupia indyjska (INR); 1 INR=0,06 zł, 1 zł= 16,25 INR³

Strefa czasowa: GMT + 5,30

Domena internetowa: .in

Numer kierunkowy: + 91

Oznaczenie samolotów :VT⁴.

¹ *Leksykon Państwa Świata*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 88.

² *Powszechna encyklopedia PWN 2007(CD)*.

³ Kamińska D., *Kamasutra w świątyni*, National Geographic „Traveler”, 2010, nr 4.

Przy wjeździe do Indii konieczne jest uzyskanie wizen (wiza turystyczna wydawana jest na okres 6 miesięcy bez prawa przedłużenia na miejscu, z prawem do jedno-, dwu- lub wielokrotnego przekraczania granicy)⁵.

Pod względem administracyjnym Indie dzielą się na:

- **28 stanów:** Andhra Pradeś, Arunaćal Pradeś, Asam, Benagal Zachodni, Bihar, Ćhattishgarh, Dźharkhand, Dżammu i Kaszmir, Goa, Gudźarat, Harijana, Himaćal Pradeś, Karnataka, Kerala, Madhja Pradeś, Maharasztra, Manipuł, Meghalaja, Mizoram, Negaland, Orisa, Pendżab, Radżasthan, Sikkim, Tamilnadu, Tripura, Uttar Pradeś, Uttarańćal;
- **6 terytoriów związkowych:** Andamany i Nikobary, Czandigarh, Dadra i Nagerhaweli, Daman i Diu, Lakszadwip, Puduććeri;
- **Narodowe Terytorium Stołeczne:** Delhi (mapa 2.)⁶.

Mapa 2. Podział administracyjny Indii

Źródło: <http://www.mapsofindia.com> (data odczytu 12.04.2010)

⁴ *Leksykon Państwa Świata...*, op. cit., s. 88, *Indie - Przewodnik rynkowy dla przedsiębiorców (pdf)*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, s. 4, <http://www.parp.gov.pl> (data odczytu 12.04.2010).

⁵ *Indie - Przewodnik rynkowy dla przedsiębiorców(pdf)...*, op. cit. s. 49, <http://www.parp.gov.pl> (data odczytu 12.04.10).

⁶ *Leksykon Państwa Świata... op. cit.*, s. 97.

1.3. Ustrój polityczny

Indie są republiką związkową. Według konstytucji z 1950 r. głową państwa jest prezydent wybierany na 5-letnią kadencję przez kolegium elektorskie (obie izby parlamentu i przedstawiciele izb parlamentów stanowych).

Władzę ustawodawczą sprawuje 2-izbowy parlament (Izba Ludowa o 5-letniej kadencji i Izba Stanów o 6-letniej kadencji), natomiast władzę wykonawczą sprawuje prezydent i rząd pod przewodnictwem premiera mianowanego przez prezydenta. Na czele władz stanowych stoją gubernatorzy mianowani przez prezydenta. Terytoriami związkowymi zarządzają przedstawiciele administracji centralnej⁷.

1.4. Ludność

Indie zajmują 2 miejsce wśród najludniejszych krajów świata⁸. Według prognoz demograficznych w XXI wieku staną się najbardziej zaludnionym krajem świata wyprzedzając Chiny.

ONZ w swoim ostatnim raporcie podaje, że liczba mieszkańców Indii przekracza 1,150 mld⁹. Liczba ta opiera się na szacunkach Ministerstwa Statystyki w Indiach, które nie prowadzi ewidencji lecz odnosi się do stanu z 1 marca 2001 r., gdy liczba ludności wynosiła ok. 1,029 mld osób.¹⁰ Średnia gęstość zaludnienia w tymże roku to 324 os. na km²¹¹, a obecnie nawet ok. 380 os. na km²¹².

Jak podaje Ambasada RP w New Delhi, w Indiach rozpoczął się spis powszechny, który ma pomóc w stworzeniu aktualnego obrazu statystycznego kraju. Będzie to największe tego typu przedsięwzięcie na świecie¹³.

Ponadmiliardowa populacja oznacza, że w Indiach żyje 16% ludności Ziemi na zaledwie 2,42% powierzchni kuli ziemskiej.

Gwałtowny wzrost przyrostu naturalnego nastąpił po odzyskaniu niepodległości w 1947 r. (w tym okresie liczba ludności wynosiła 350 mln). Jest on głównie wynikiem wydłużenia życia dzięki lepszemu wyżywieniu, walce z głodem i leczeniu malarii, ospy i cholery. Średnia przewidywana długość życia wzrosła od niecałych 40 do 65 lat. Przyrost

⁷ *Leksykon Państwa Świata...*, op. cit., s. 96.

⁸ *Powszechna encyklopedia PWN 2007 (CD)*.

⁹ *Population and Vital Statistics Report Statistical Papers Series A Vol No.LXII*, data available as of 1 January 2010 (pdf), <http://unstats.un.org/unsd/default.htm> (data odczytu: 11.04.2010).

¹⁰ Ministry of Statistics and Programme Implementation, *Selected Socio-Economic Statistics India 2008(pdf)*, str. 25, <http://mospi.gov.in> (data odczytu: 11.04.2010).

¹¹ http://www.india.gov.in/knownindia/population_density.php (data odczytu: 13.04.2010).

¹² Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej*, Wydawnictwo Proksenia, Kraków 2008, s. 206.

¹³ Dane za stroną internetową: www.newdelhi.trade.gov.pl (data odczytu 12.04.2010).

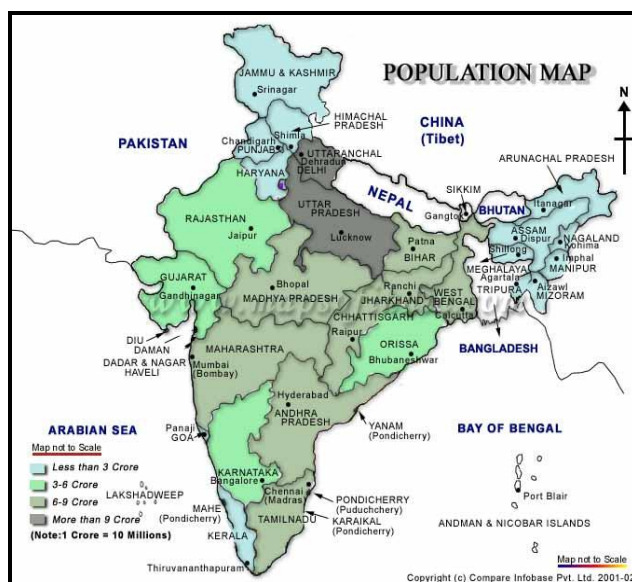
ludności jest obecnie nieco mniejszy dzięki udanym programom planowania rodziny. Tempo wzrostu populacji w Indiach spadło z 2,5% w latach 60. XX w. do obecnego poziomu 1,2 %¹⁴.

Struktura wiekowa społeczeństwa jest typowa dla krajów rozwijających się: 47% ludności w wieku do 19 lat, 30% — od 20–39 lat, ok. 19% — od 40–64 lat i 4% — powyżej 65 lat. Występuje liczbowa przewaga mężczyzn nad kobietami (100 mężczyzn na 94 kobiety). Przeciętna długość życia mężczyzn wynosi ok. 55 lat, kobiet ok. 56 lat. Około 52% ludności (1991) w wieku powyżej 15 lat nie umie czytać i pisać; stopień analfabetyzmu jest największy (ok. 70%) w stanach północno - zachodnich i północno-wschodnich, najmniejszy — w stanie Kerala (ok. 30%) i terytorium związkowym Delhi¹⁵.

Rozmieszczenie ludności w Indiach nie jest równomierne. Najliczniej zamieszkałe są obszary Niziny Hindustańskiej (500–600, lokalnie powyżej 1000 mieszk. na km²) i wybrzeża Półwyspu Indyjskiego (w południowej części Wybrzeża Malabarskiego 500–1000 mieszk. na km²), a najłagodniej Himalaje i obszary pustynne (w stanie Radżasthan poniżej 20 mieszk. na km²).

Około 70% ludności mieszka na wsi. Proces urbanizacji, mimo ciągłego napływu ludności ze wsi do miast, jest powolny¹⁶.

Rozmieszczenie ludności w poszczególnych stanach i terytoriach związkowych kraju przedstawia mapa 3.

Mapa 3. Rozmieszczenie ludności Indii w poszczególnych stanach i terytoriach związkowych

Źródło: www.mapsofindia.com (data odczytu 12.04.2010)

¹⁴ Nicholson L., *Przewodnik National Geographic Indie*, Wydawnictwo G+J RBA, Warszawa 2008, s. 14.

¹⁵ *Powszechna encyklopedia PWN 2007 (CD)*

¹⁶ *Ibidem*.

Z ostatnich danych opublikowanych przez ONZ wynika, że chociaż większa część Indusów żyje na wsi, to indyjskie aglomeracje miejskie stają się najludniejsze na świecie. Wzrost liczby mieszkańców w takich aglomeracjach jak Delhi i Mumbai jest najwyższy na świecie. Jeszcze 60 lat temu Delhi nie było nawet w pierwszej dziesiątce najludniejszych miast świata, a w tym roku zajmuje drugie miejsce. Podobnie było z Mumbajem, który przed laty nie trafiał do pierwszej dziesiątki, a obecnie jest na czwartym miejscu. Opublikowane przez ONZ dane wskazują, iż 14 % miejskiej populacji Indii żyje w trzech aglomeracjach - w Delhi, Bombaju i Kolkacie. Liczba ich mieszkańców przekroczyła w tym roku 53 mln. Według ekspertów, dynamiczny rozwój największych indyjskich miast sprawia, że są one przykładem niezrównoważonego rozwoju. Cierpią na niedostatek wody, energii elektrycznej, brakuje w nich odpowiedniej infrastruktury kanalizacyjnej oraz komunikacyjnej. Wraz z niekontrolowanym wzrostem liczby mieszkańców powiększają się w tych miastach dzielnice biedy¹⁷.

Około 67% ludności zawodowo czynnej pracuje w rolnictwie, 15% — w przemyśle i budownictwie, pozostała część — w usługach.

Indie są Państwem wielonarodowościowym, zróżnicowanym pod względem etnicznym, językowymi religijnym.

39% ludności Indii to Hindusi, 8% Telugowie, 8% Bengalczycy, 7% Marthowie, 7% Tamilowie, 5% Gudżaratowie, 4% Kannadowie, 4% Keralczycy, 18% pozostałe mniejszości¹⁸.

Dominującą religią w Indiach jest hinduizm, który wyznaje ok. 82% ludności. Około 12 % wyznaje islam. Najmniejszy odsetek stanowią chrześcijanie, shikowie, buddyści i dżiniści.

W Indiach dochodzi do częstych konfliktów na tle religijnym., zwłaszcza między muzułmanami, hindusami i sikhami¹⁹.

¹⁷ Dane za stronę internetową Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w New Delhi: <http://www.newdelhi.trade.gov.pl> (data odczytu 20.04.2010).

¹⁸ *Indie - Przewodnik rynkowy dla przedsiębiorców* (pdf) ..., s. 4, <http://www.parp.gov.pl> (data odczytu 12.04.2010).

¹⁹ *Powszechna Encyklopedia PWN 2007 (CD)*.

1.5. Gospodarka

Indie przechodzą obecnie bardzo szybkie zmiany stając się ważną potęgą gospodarczą Azji. W coraz większym stopniu angażują się także na arenie światowej. Indie zalicza się do państw o najwyższym tempie rozwoju gospodarczego²⁰.

Według prognoz ok. 2035 roku Indie mają szansę stać się trzecią (po USA i Chinach) potęgą ekonomiczną świata. Renomowany światowy bank inwestycyjny Goldman Sachs pozycjonuje Indie w grupie nowych potęg gospodarczych nazwanych skrótowo G4 (Chiny, Indie, Brazylia i Rosja), które razem, w 2040 r. dogonią pod względem wielkości PKB dotychczasowych liderów - grupę G6 (USA, Japonia, Wielka Brytania, Niemcy, Francja i Włochy)²¹.

Warunki do rozwoju gospodarczego i otwarcia się na świat stworzono w latach 90. XX w. liberalizując gospodarkę, zmieniając strukturę własności, system celno-podatkowy oraz ograniczając zarządzanie centralne²².

Średnia roczna stopa wzrostu gospodarczego w Indiach od roku 1997 wynosiła 7%. Na początku 2008 r. globalny kryzys gospodarczy doprowadził do spowolnienia tego tempa, które w 2009 r. wynosiło 6,10 %²³.

W tworzeniu PKB największy udział mają usługi – 55%, następnie przemysł i budownictwo – 28,4%, a najmniejszy rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo – 16,6% (2007)²⁴.

Silną stroną indyjskiej gospodarki są usługi reprezentowane w dużej mierze przez: centra obsługi telefonicznej, obróbkę danych, elektroniczną obsługę klienta, konfigurowanie komputerów i oprogramowania, księgowość, wzornictwo, a także usługi w dziedzinie medycyny - w tym analiza badań klinicznych oraz diagnostyka medyczna. Ten obszar również rozwija się dynamicznie, a sprzedaż tego typu usług wzrosła z 2,5 mld US\$ w 2002 do 19 mld US\$ roku 2008²⁵.

Przemysł turystyczny nie stanowi obecnie znaczącego procentu w PKB. Jeżeli usługi ogółem dostarczają ponad 50% PKB, to usługi turystyczne stanowią tego niewielki procent. Wynika to z faktu, że rozwój przemysłu turystycznego w Indiach tak naprawdę rozpoczął się od paru lat. W ostatnich latach rząd koncentruje się na rozwinięciu bazy

²⁰ Indie - Przewodnik rynkowy dla przedsiębiorców(pdf)...., op. cit. s. 7, <http://www.parp.gov.pl> (data odczytu 12.04.2010).

²¹ Dane za stroną internetową: <http://www.globaleconomy.pl> (data odczytu 20.04.2010)

²² Ibidem.

²³ CIA – The World Factbook 2009 – dane za stroną internetową: www.cia.gov (data odczytu 20.04.2010)

²⁴ *Leksykon Państwa Świata...*, op. cit., s. 96- 97.

²⁵ Dane za stroną internetową: <http://beta.mg.gov.pl> (data odczytu 20.04.2010)

turystycznej i ulepszaniu usług związanych z turystyką oraz kampanii promocyjnej. Przemysł turystyczny dynamicznie się rozwija i staje się coraz lepszym źródłem dochodów²⁶.

Pięcioletni plan rozwoju Indii w latach 2007-2012 kładzie nacisk nie tylko na kwestie gospodarcze, ale także na najistotniejsze kwestie społeczne. Według planu, wzrost gospodarczy musi stać się kołem zamachowym do wyższego standardu życia całego społeczeństwa.²⁷

Produkt krajowy brutto według parytetu siły nabywczej na 1 mieszkańca wynosi 2,7 tys. US\$ (2007). Według oficjalnych danych w nędzy, poniżej minimum potrzebnego do życia pozostaje poniżej 20% ludności, a według szacunków międzynarodowych ok. 25%²⁸.

Poważne zagrożenie dla rozwoju Indii stwarza znacznie niższe tempo wzrostu podaży produktów rolnych niż tempo przyrostu ludności, rosnące braki w zaopatrzeniu w wodę, narastające problemy komunalne, wynikające z tempa przyrostu ludności, brak perspektyw zatrudnienia i wyżywienia²⁹.

Podstawowo wskaźniki makroekonomiczne Indii przedstawia tabela 1 opracowana przez polskie Ministerstwo Gospodarki

Tab.1. Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne indyjskiej gospodarki

	2006	2007	2008
PKB (wzrost w %) – w cenach stałych	8,5	9,0	7,3
PKB per capita (w USD) – w cenach bieżących	756	940	1120
Eksport (wzrost) zmiana w %	22,6	28,9	3,6
Import zmiana (wzrost) w %	24,5	35,4	14,4
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne (w mld USD)	9,273	19,156	33,033
Inflacja	6,7	6,2	9,1
Bezrobocie (w %)	8,9	7,2	6,8

Źródło: <http://beta.mg.gov.pl/Wspolpraca+z+zagranica/Wspolpraca+gospodarcza+Polski+z+krajami+wschodnimi+i+pozaeuropejskimi/Indie.htm> (data odczytu 20.04.2010)

²⁶ Steć B., *Tradycyjne i współczesne Indie*, "Essence. Magazyn Ludzi Sukcesu", 2007 nr maj i czerwiec, http://www.essence-magazyn.pl/index/numer/maj_i_czerwiec_2007/indie.html (data odczytu 20.04.2010).

²⁷ Dane za stroną internetową: <http://beta.mg.gov.pl> (data odczytu 20.04.2010).

²⁸ *Leksykon Państwa Świata*, op. cit., s. 96, 97.

²⁹ Dane za stroną internetową: <http://beta.mg.gov.pl> (data odczytu 20.04.2010).

1.6. Warunki naturalne rozwoju turystyki

Na obszarze Indii występuje duże zróżnicowanie budowy geologicznej, krajobrazu, klimatu i roślinności³⁰.

1.6.1. Ukształtowanie powierzchni

Znaczną część kraju zajmuje Wyżyna Dekan (część prakontynentu Gondwany), której wnętrze wyniesione jest na ok. 650-950 m. Krajobraz Dekanu urozmaicają niskie, silnie zerodowane i rozdzielone dolinami rzek, ostańcowe (Arawali, Majka, Satpura, Windhja), bądź wulkaniczne (Adzanta, Balaghat) pasma górskie oraz rozległe płaskowyzę (Malwa, Chota Nagpur). Do wnętrza wyżyny łagodnie opadają góry krawędziowe: Ghaty Zachodnie i Ghaty Wschodnie oddzielające ją od wąskich nizin nadmorskich: Wybrzeża Malabarskiego (szerokość ok. 50-80 km), Niziny Konkan i Wybrzeża Koromandelskiego (do 150 km). Wyżynę Dekan przecinają doliny rzek Kryszna, Godawami, Narmada, Mahanadi i Kewari³¹.

Linia brzegowa o długości ok. 7 tys. km jest słabo rozwinięta. Na znacznej długości występuje wybrzeże wyrównane: typu klifowego i abrazyjnego na południu Półwyspu Indyjskiego i nad Morzem Arabskim, przeważnie płaskie i akumulacyjne nad Zatoką Bengalską. Północną część wybrzeża Morza Arabskiego urozmaicają półwyspy Kaćh i Kathijawar oraz zatoki Kaćh i Kambajska³².

Zwarty łańcuch górski Ghatów Zachodnich ciągnie się aż po przylądek Komoryn. Ich najwyższe masywy znajdują się na południu: Anajmalaj (Góry Słoniowe) z najwyższym szczytem Dekanu Anajmudi (2695 m n.p.m), Nilgiri (Błękitne Góry) oraz Góry Kardamonowe. W masywie Nilagiri Ghaty Zachodnie (wyższe) łączą się z niższymi Wschodnimi (najwyższy szczyt Dewodi Munda, 1680 m n.p.m.)³³.

Od północy Wyżyna Dekan przechodzi stopniowo w aluwialną Nizinę Hindostańską³⁴. Jej największą część tworzy Nizina Gangesu przechodząca na południowym wschodzie w deltę Gangesu, Brahmaputry i Meghny, na wschodzie w Kotlinę Asamu, a na północnym zachodzie w Nizinę Indusu, z której do Indii należy fragment Pendżabu i pustyni Thar³⁵.

Na północy kraju wznoszą się trudno dostępne, najwyższe góry na Ziemi – Himalaje, podlegające stałym ruchom wynoszącym, ciągnące się na długości 2400 km. W granicach

³⁰ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit., s. 207.

³¹ Ibidem, s. 207, *Leksykon Państwa Świata ...*, op. cit., s. 88, 89.

³² *Leksykon Państwa Świata...*, op. cit., s. 88.

³³ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit., s. 207.

³⁴ Ibidem, s. 207.

³⁵ *Leksykon Państwa Świata...*, op. cit., s. 90.

Indii znajdują się południowe Himalaje, których wysokość obniża się z północy na południe. Do Niziny Hindustańskiej przylegają niskie (wysokość do 900 – 1300 m), silnie zerodowane góry Śiwalik, na północ od nich ciągną się wyższe Małe Himalaje, w tym pasma Pir Pandżal (wysokość do 5130 m), Dhaola, Dhar, Nag Tibia i Dafla. Wysokie Himalaje tworzą łańcuch o średniej wysokości ok. 6000 m, na który składają się m.in. Pasma Zaskaru (Nunkun, 7135 m) na północnym zachodzie, Himalaje Garhwalu z masywem Nanda Dewi (7816 m), a na wschód od Nepalu – Himalaje Sikkimu z masywem K'angcz'endzöngi (8586 m n.p.m.). Pomiedzy pasmem Pir Pandżal i Wysokimi Himalajami, na wysokości ok. 1600 m, położona jest tektoniczna Kotlina Kaszmirska. Wzdłuż pogranicza indyjsko-birmańskiego ciągną się przeważnie niewysokie pasma górskie, zaliczane do Gór Birmańskich, m.in. Patkaj (Saramati, 3826), Mizo, Brajl i Naga, a w zachodnim przedłużeniu Gór Birmańskich – Góry Adamskie, obejmujące płaskowyż Śilong z pasmami Khasi, Garo i Dżaintia. Na terenie administrowanej przez Pakistan północnej części stanu Dżammu i Kaszmir znajduje się główny fragment łańcucha Karakorum ze szczytem K2 (8611 m n.p.m.). W granicach Indii pozostały jedynie południowo-wschodnie krańce tych gór ze szczytem Saser (7672 m n.p.m) i pasmem Ladakhu zwanym „Małym Tybetem”.

Na skutek trwających wciąż ruchów górotwórczych, północne Indie nawiedzają trzęsienia ziemi³⁶.

1.6.2. Klimat

Klimat Indii zmienia się wraz z szerokością geograficzną i ukształtowaniem terenu³⁷.

Kraj położony jest w 3 strefach klimatycznych: podzwrotnikowej – na północnym zachodzie, gdzie panuje klimat wybitnie suchy górski, równikowej - na skrajnym południu Półwyspu Indyjskiego i zwrotnikowej, obejmującej pozostały obszar kraju.

Poza północno-zachodnim regionem występuje klimat monsunowy, od wybitnie wilgotnego na wybrzeżach Półwyspu Indyjskiego, zachodnich stokach Ghatów Zachodnich i w stanach północno-wschodnich pogranicza, poprzez pośredni między wilgotnym i suchym we wnętrzu wyżyny Dekan i na zachodzie Niziny Gangesu, do suchego i skrajnie suchego na pustyni Thar i na północy półwyspu Kathijawar³⁸.

³⁶ *Ibidem*, s. 90.

³⁷ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie*, Wiedza i Życie, Warszawa 2009, s. 38.

³⁸ *Leksykon Państwa Świata...*, op. cit. s. 90.

W Indiach występują trzy pory roku:

- zima (od października do lutego) z ciepłymi, słonecznymi dniami, ale chłodnymi nocami na północy;
- lato (od kwietnia do czerwca) coraz bardziej upalne i wilgotne, poza rejonami górzystymi;
- pora monsunu (od lipca do września), który przesuwają się przez Indie od południa³⁹.

Wybrzeża i stany północno - wschodnie corocznie nawiedzane są przez cyklony i powodzie⁴⁰.

Jako najlepszy okres do podróży po Indiach uważa się miesiące od października do marca, czyli zimę, natomiast zaleca się unikać lata, które na północy jest nieznosnie upalne, a na południu bardzo wilgotne i duszne. Lepiej również omijać porę deszczową, bowiem ulewę często utrudniają podróżowanie (zwłaszcza w stanach Goa, Maharasztra i Kerala). Dolne partie Himalajów najlepiej odwiedzić między marcem, a czerwcem lub we wrześniu (po poprzę deszczowej)⁴¹.

1.6.3.Wody

Całe terytorium Indii, za wyjątkiem obszarów bezodpływowych na pustyni Thar należy do zlewiska Oceanu Indyjskiego. Największą rzeką kraju jest Ganges, uważany przez wyznawców hinduizmu za rzekę świętą, zasilany przez liczne dopływy, m.in. Ramganga, Gonati, Ghaghra, Jamuna, Son, Damodar. Ganges łącząc się z Brahmaputrą i Meghą w Bangladeszu tworzy największą deltę na Ziemi, przy czym do Indii należy tylko jej zachodni fragment. Do największych rzek subkontynentu indyjskiego zaliczany jest Indus. Większość rzek wykorzystywana jest do nawodnień poprzez gęstą sieć kanałów irygacyjnych. Indie mają niewiele jezior⁴².

1.6.4. Świat roślinny i zwierzęcy

Indie zaliczane są do 12 krajów przyrodniczej megaróżnorodności, gdyż skupiają 70% gatunków flory i fauny na świecie⁴³.

Okolo 23 % powierzchni kraju stanowią lasy (wiecznie zielone lasy równikowe o największym bogactwie gatunków roślin, dominujące w Ghatach Zachodnich oraz wokół Kotliny Asamu i na archipelagach Atamanów i Nikobarów, lasy monsunowe porastające Ghaty Wschodnie i płaskowyże północnego Dekanu oraz lasy górskie w Himalajach).

³⁹ Nicholson L., *Przewodnik National Geographic Indie...*, op. cit., s. 336.

⁴⁰ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit., s. 38.

⁴¹ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit., s. 624.

⁴² *Leksykon Państwa Świata...*, op. cit. s. 92.

⁴³ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit., s. 208.

Na niskich wybrzeżach (głównie delta Gangesu i Brahmaputry) występują namorzyny, natomiast we wschodnim Radżastanie i Gudżaracie zarośla kserofityczne i sawanna, która przechodzi w roślinność półpustynną i pustynną. W Himalajach występują piętra roślinności⁴⁴.

W faunie Indii występują zwierzęta z krainy orientalnej, a wśród nich m.in. słoń indyjski, bawół indyjski, jelenie, tygrys, lew, nosorożec indyjski, antylopy, niedźwiedź wargacz, wilk oraz liczne i różnorodne ptaki, gady, płazy i małpy⁴⁵.

Roślinność naturalna w Indiach jest silnie przekształcana przez człowieka dlatego chroniona jest na 560 terenach chronionych, w tym 80 parkach narodowych, spośród których do najbardziej znanych należą: Kaziranga w Asamie, Keoladeo, Sariska, Desert w Radżasthanie, Sundarbans w Bengalu Zachodnim, Nanda Dewi w Uttar Pradeś, Gir w stanie Gudżarat, K'angcz'endzönga w Sikkimie i Tadoba w Maharasztra⁴⁶.

1.7. Regiony turystyczne Indii

Z uwagi na wyjątkowe walory przyrodnicze i kulturowe Indie jako jeden z nielicznych krajów na świecie oferują turystom tak wiele atrakcji, że nie sposób ich wszystkich wymienić. W kampanii *Incredible India* mieszczą się one w następujących hasłach: *Adventure Sports*, *Deserts*, *Eco tourism*, *Luxury Trains*, *Beaches*, *Spirituality*, *Royal Retreats*, *Welnles*, *Wildlife*, *Heritage Sites*, *Cool retreats*⁴⁷.

W literaturze znajdujemy wiele podziałów Indii na regiony turystyczne. W niniejszym opracowaniu przedstawiono propozycję Z. Kruczka, który wyróżnił cztery regiony: północny, zachodni, południowy i wschodni⁴⁸.

1.7.1. Region Północny

Obejmuje on terytorium stołeczne oraz stany Dżammu i Kaszmir, Himaćal Pradeś, Harijana (z Pendżabem i Czandigarh), Uttar Pradeś, Radżasthan i Madhja Pradeś.

Na północy regionu dominują się tereny górskie zachodnich Himalajów, natomiast na południu rozciąga się Nizina Hindustańska.

Ośrodkiem rozrządowym dla ruchu turystycznego jest **Delhi** – stolica kraju, która wraz z Nowym Delhi tworzy 18 mln metropolię⁴⁹. Ogromne Delhi to w rzeczywistości zlepek kilku miast, z których najważniejszymi są *Stare Delhi* z XVI i XVII-wiecznymi

⁴⁴ *Leksykon Państwa Świata...*, op. cit. s. 92.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 92.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 92, 93, Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit. s. 208.

⁴⁷ Dane za stroną internetową: <http://www.incredibleindia.org> (data odczytu 20.04.2010).

⁴⁸ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit., s. 209.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 2009-210.

budowlami z czasów dynastii Mogołów (ówczesny główny ośrodek polityczny kraju) i gwarnymi bazarami, oraz *Nowe Delhi*, z szerokimi alejami i rezydencjami kolonialnymi, wybudowane przez Brytyjczyków jako stolica kolonii⁵⁰.

Spośród licznych zabytków architektury Starego Delhi na szczególną uwagę zasługują: dawna twierdza *Lalkot*, na ruinach której powstał *Kutab Minar*, żelazna kolumna i meczet *Kuwwat al-Islam*, z minaretem o wysokości 72,5 m, słynny *Red Fort*, będący pamiątką potęgi Mogołów, *Purana Qila* (Stary Fort), mauzoleum Humajuna pochodzące z okresu państwa Wielkich Mogołów, wielki meczet piątkowy (*Jama Masjid*) – największy meczet Indii ukończony w XVII w., Meczet Perłowy i pałac Mumtaz Mahal⁵¹.

Nowe Delhi wybudowane na początku XX w. stanowi mozaikę nowoczesnej architektury i obiektów zabytkowych. Tu mieści się m.in. pałac prezydencki, siedziba parlamentu⁵², najnowocześniejsza i zarazem jedna z najefektowniejszych budowli Delhi – Dom Modlitwy Bahaitów z kopułą w kształcie kwiatu lotosu, Brama Indii – potężny łuk z czerwonego piaskowca, upamiętniający indyjskich i brytyjskich żołnierzy poległych podczas I wojny światowej oraz w trzeciej wojnie afgańskiej⁵³, Muzeum Indiry Gandhi, Radż Ghat – miejsce spalenia zwłok M. Gandhiego i J. Nehru oraz egzotyczna dzielnica Paharganj⁵⁴.

Na północ od Delhi znajdują się tereny górskie z takimi miastami jak : **Panipat**, **Karnal**, **Dżalahanhar**. W tej części regionu występują sprzyjające warunki do turystyki górskiej, wędkarstwa (dolina Kulu) oraz do uprawiania narciarstwa (**Manali**). Turystów przyciągają także uzdrowiska z gorącymi wodami siarkowymi (m.in. **Waśiszt**) i buddyjskie klasztory (**Klang**). Do znanych miejscowości wczasowych zalicza się **Simla**, będąca głównym „letniskiem” Brytyjczyków w czasach kolonialnych.

Na uwagę zasługuje także **Dharmaśala** w Dolinie Kangry, będąca centrum kultury tybetańskiej zwana także „drugim Katmandu”⁵⁵.

Na północy regionu popularny jest **Ladakh** (tzw. Mały Tybet), będący celem trekkingów w Himalajach i miasto **Leh** będące dla niego ośrodkiem rozrządowym. Tutaj

⁵⁰ Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie..., op. cit., s. 63.

⁵¹ Kruczek Z., Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej..., op. cit., s. 210.

⁵² Ibidem, s. 210.

⁵³ Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie..., op. cit., s. 68, 89.

⁵⁴ Kruczek Z., Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej..., op. cit., s. 210.

⁵⁵ Ibidem, s. 210.

znajdują się również najwyżej na świecie położone przejezdne przełęcze (La Khadakung, 5602 m n.p.m.)⁵⁶.

W Regionie Północnym znajduje się także **Kaszmir**, położony u stóp Himalajów, określany mianem ziemskiego raju (jest to terytorium sporne z Pakistanem). Do znanych ośrodków górskich na tym obszarze zalicza się Gulmarg (stacja narciarska) i Pahalgam (lodowiec Kolahoi i jaskinia Amaranth)⁵⁷.

W Dolinie Kaszmirskiej na jeziorze Dal leży również **Śrinagar** – letnia stolica stanu Dżammu i Kaszmiru, miasto jezior i kanałów, ogrodów i malowniczej architektury drewnianej. Turystów przyciągają zwłaszcza pływające hotele (niektóre także w klasie deluxe, urządzone z wyjątkowym przepychem) i położone w niewielkiej odległości ogrody Shalimar stworzone za czasów cesarzy z dynastii Mogołów, rozmiłowanych w urodzie Kaszmiru⁵⁸.

Celem licznych pielgrzymek jest święte miasto sikhów – **Amristar**, w którym znajduje się niezwykle ozdobna świątynia Hari Mandir z XVI w. (Złota Świątynia) ze świętą księgą sikhów⁵⁹.

Ważnym ośrodkiem ruchu turystycznego jest leżąca u stóp gór Siwalik stolica stanów Harijana i Pendżab – **Czandigarh**, wzniesiona na początku lat 50.XX przez światowej sławy architekta, Le Corbusiera. Miasto słynie m.in. z Ogrodu Różanego, w którym zakwita ponad 1000 odmian róż, Muzeum i Galerii Sztuki, gdzie mieści się najpiękniejsza w kraju kolekcja rzeźby w stylu Gandhary oraz niezwykle popularnego z uwagi na swą oryginalność Ogrodu Skalnego⁶⁰.

W stanie Uttar Pradeś, słynącym z ośrodków kultu religijnego znajduje się najważniejszy ośrodek pątniczy współczesnych Indii – **Benares (Varanasi)** nad rzeką Ganges⁶¹. Jest to najświętsze miasto hinduizmu. Także rzeka Ganges czczona jest przez hindusów jako święta. Nabrzeża rzeki (ponad 6 km) wraz ze stojącymi przy nich świątyniami i kaplicami tętnią każdego dnia rytmem hinduskich praktyk religijnych (rytualne kąpiele oczyszczające, kremacje zwłok)⁶². Do najsłynniejszych obiektów zalicza

⁵⁶ *Ibidem*, s. 210.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 210.

⁵⁸ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit., s. 136-137.

⁵⁹ Nicholson L., *Przewodnik National Geographic Indie...*, op. cit., s. 122-123.

⁶⁰ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit., s. 92-93.

⁶¹ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit. s. 211.

⁶² *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit., s. 172.

się tutaj świątynię Wiśweśwar (Złotą Świątynię), ale na uwagę zasługują również inne budowle hinduistyczne, meczety i pałace maharadzów⁶³.

Nad brzegiem Jamuny (dopływ Gangesu) leży dawna siedziba cesarskiego dworu Mogołów (w XVI i XVII w.) **Agra**, w której rzemieślnicy i artyści przybywający z Persji i Azji Środkowej oraz innych stron Indii stworzyli wspaniałe twierdze, pałace, ogrody i mauzolea. Najcenniejsze spośród nich: Tadź Mahal, twierdza Agra i opuszczona stolica Akbara w Fatephur Sikiri zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Tadź Mahal jest jedną z najsłynniejszych budowli na świecie. Została ona wzniesiona przez cesarza Śahdżahana dla jego ukochanej małżonki zmarłej w 1631 r. Opisywana była jako „sen, poemat, cud” dla oddania, iż jest to dzieło o idealnych proporcjach i doskonałym poziomie wykonania⁶⁴.

Zainteresowaniem ze strony turystów cieszą się także inne ośrodki religijne hinduizmu i buddyzmu jak: **Mathura** (miejsce urodzin boga Kriszny), **Dżaunpur i Ajodhja**.

Miejscowości **Dehradun, Mussuri, Almora** i inne stanowią bazę wypadową w Himalaje lub pełnią rolę górskich miejscowości wypoczynkowych⁶⁵.

W stanie Madhja Pradeś do największych atrakcji turystycznych zalicza się *Khadżuraho* – zespół ponad 30 hinduistycznych świątyń (IX – XI w.), wyróżniający się bogatą dekoracją rzeźbiarską, przedstawiającą figury bóstw, sceny batalistyczne, rodzajowe i erotycznych.

Do miast o walorach krajoznawczych zaliczane są: **Sanći** z zespołem świątyń buddyjskich z II w. p.n.e., **Bhopal, Mandu i Gwalijar**.

Do ważnych atrakcji przyrodniczych stanu zalicza się przełomu rzeki Narmuda (rejon miasta Dżabalpur) zwany „Marmurowymi Skałami” oraz parki narodowe z licznymi dzikimi zwierzętami (głównie tygrysy, niedźwiedzie wargacze i leopardy)⁶⁶.

1.7.2. Region Zachodni

Zalicza się do niego stany Gudżarat i Maharasztra. Charakteryzuje się różnorodnymi walorami krajobrazowymi, począwszy od pustynnego, poprzez wyżynny i górski do nizinnego nadmorskiego. Turystów przyciągają walory krajoznawcze, atrakcyjne plaże na wybrzeżach oraz ośrodki wypoczynkowe⁶⁷.

⁶³ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit. s. 211.

⁶⁴ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit. , s. 144, 148.

⁶⁵ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit. s. 211.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 211.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 211.

Głównym miastem regionu jest stolica Maharasztry - Mumbai (dawniej Bombaj), najbardziej dynamiczne, kosmopolityczne i tłoczne miasto Indii, centrum finansowe kraju, ważny port morski Indii, a także węzeł komunikacji lotniczej o znaczeniu międzynarodowym. To w nim znajduje się największy na świecie ośrodek przemysłu filmowego, znany pod nazwą Bollywood⁶⁸.

Do licznych atrakcji turystycznych miasta należą m.in. wykute w skale świątynie hinduistyczne na wyspie Elefant, łuk triumfalny „Wrota Indii”, wiszące ogrody na wzgórzu Malabarskim, ogród zoologiczny i akwarium⁶⁹.

Niewątpliwą atrakcją regionu jest również park narodowy Kriśnagiri Upawan, z jaskiniami buddyjskimi⁷⁰.

Ważnym ośrodkiem ruchu turystycznego w regionie jest także **Ahmadabad**, największe miasto stanu Gudżarat, które wyróżnia się wspaniałą architekturą islamu. Na uwagę zasługują szczególnie: meczet Dżama Masdzid i grobowiec Sajjida Mubaraka oraz muzea (Gandhiego, Tkactwa, Malarstwa Miniaturowego i Folkloru)⁷¹.

Rejon Mumbaju i wybrzeża półwyspu Katijjavar to obszar lokalizacji licznych kąpielisk nadmorskich⁷².

1.7.3. Region Południowy

Obejmuje on stany Karnataka, Kerala, Tamilnadu i Andhra Pradeś, zatem obszar zajęty przez Wyżynę Dekanu, łańcuch Ghatów Zachodnich i pas nizin nadmorskich⁷³.

Do najatrakcyjniejszych obszarów regionu zalicza się partie wybrzeży, gdzie rozwinęły się kąpieliska nadmorskie i ośrodki wypoczynkowe : Wybrzeże Malabarskie (rejon Goa i Triwandrum) oraz Wybrzeże Koromandelskie (rejon Madrasu). Turystów przyciągają również miejscowości wypoczynkowe o łagodnym klimacie zlokalizowane w wyższych partiach Ghatów Zachodnich.

O atrakcyjności turystycznej regionu decydują jednak głównie walory krajoznawcze i kulturowe. Do najciekawszych miast zalicza się **Bangalur** – stolicę Karnataki z pięknymi pałacami i rezydencjami z czasów kolonialnych, **Bindżapur** z zabytkami architektury islamskiej, **Aihole**, **Pattadakal**, **Belur** i **Halebid** z hinduistycznymi świątyniami o międzynarodowej sławie, **Badami** ze świątyniami buddyjskimi, **Madras** – stolicę Tamilnadu, jeden z największych portów Indii z fortem św. Jerzego, kościołem NMP

⁶⁸ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit. , s. 359.

⁶⁹ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit. s. 211.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 211.

⁷¹ *Ibidem*, s. 212.

⁷² *Ibidem*, s. 212.

⁷³ *Ibidem* s. 212.

z XVII w., katedrą św. Tomasza i **Goę**, kolonię portugalską do 1962 r. wraz z katedrą, bazyliką i licznymi kościołami katolickimi. Rejon Goa przyciąga szczególnie turystów zagranicznych z uwagi na najlepsze w Indiach plaże i ośrodki wypoczynkowe⁷⁴.

Do atrakcji Regionu Południowego, który obfituje w liczne miejscowości pielgrzymkowe związane z hinduizmem zalicza się także kompleks świątyn Sundareswary, ze słynną salą Tysiąca Kolumn oraz najstarszy kościół katolicki w Indiach z grobem Vasco da Gamy znajdujący się w **Koczin** (p.w. św. Franciszka).

W stanie Andhra Pradeś wyróżnia się jego stolica – **Hajdarabad** ze starym miastem otoczonym murami i licznymi zabytkami architektury muzułmańskiej⁷⁵.

1.7.4. Region Wschodni

W skład regionu wchodzi stany Orisa, Bihar, Bengal Zachodni, Asam, Manipur, Meghalaja, Nagaland i Tipura, a także terytoria związkowe Arunaćal Pradeś i Mizoram. Obszar ten cechuje różnorodność krajobrazowa i klimatyczna (krajobrazy górskie Ghatów Wschodnich, Himalajów, Gór Arakańskich i Patkai, wyżynne Dekanu, nizin aluwialnych delty Gangesu i Brahmaputry)⁷⁶.

Najważniejszym ośrodkiem turystycznym regionu jest **Kolkata** (do 2001 r. Kalkuta, z którą związana jest postać Matki Teresy) – stolica Bengalu Zachodniego, dawna stolica brytyjskiego imperium Indii. Dziś jest ono jednym z największych miast świata z ekscytującą, kosmopolityczną atmosferą, rzadko spotykaną w innych miastach Indii⁷⁷. Oprócz dzielnic handlowych, administracyjnych, portowych i przemysłowych ogromne obszary zajmuje strefa slumsów i nędzy. Kontrast bogactwa i nędzy i orientalny koloryt miasta wywierają duże wrażenie. Zainteresowaniem turystów cieszą się zabytki architektury kolonialnej, muzułmańskiej i hinduistycznej⁷⁸.

Na szczególną uwagę zasługują: Fort William (XVII w.), Victoria Memorial – najdostojniejsza z budowli miasta, katedra św. Pawła (XIX w.) oraz ogród botaniczny zdumiewający zbiorem paproci, kaktusów, palm i innych roślin ze wszystkich kontynentów⁷⁹.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 212.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 212.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 213.

⁷⁷ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit., s. 225.

⁷⁸ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit. s. 213.

⁷⁹ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit. 231, 232, 239.

Do ważnych miast regionu należą jedne z największych ośrodków hinduizmu: **Puri** ze słynną świątynią Dżagannathy z I poł. XII w., **Bhubaneśwar** z ok. 150 świątyniami, **Konarak** i **Amarawati**⁸⁰.

W stanie Orisa, w strefie wybrzeży dostępne są liczne kąpieliska (m.in. Gopalpur, Waltair)⁸¹.

Miejscami koncentracji ruchu turystycznego w regionie są także parki narodowe Bengalu oraz uzdrowisko **Dżarżyling** w Himalajach⁸².

W stanie Bihar najczęściej odwiedzana jest jego stolica **Patna** przyciągająca licznymi zabytkami architektury i wyrobami rzemiosła artystycznego oraz **Gaja** i **Bodh Gaja** – ośrodki kultu religijnego buddyzmu i hinduizmu⁸³.

Bardzo popularnym obszarem w regionie jest **Sikkim** położony wysoko w Himalajach, znany z licznych klasztorów i świątyn buddyjskich wraz ze stolicą **Gankom**, która stanowi bazę wypadową w najwyższe partie Himalajów. Tutaj również mieści się Instytut Tybetologii⁸⁴.

1.8. Dostępność komunikacyjna

Indie dostępne są zarówno drogą powietrzną, lądową jak i morską.

Bardzo dobrze rozwinięta jest zwłaszcza komunikacja lotnicza.. Indie posiadają 349 portów lotniczych w tym 99 z nieutwardzonym pasem startowym (23 pozycja na świecie w roku 2009)⁸⁵. Największe porty lotnicze zlokalizowane są w Delhi, Mumbaju, Kolkacie, Madrasie, Hajdarabad i Bagalor⁸⁶.

Do Indii latają samoloty wszystkich najważniejszych linii lotniczych. Indyjskie lotniska są zwykle przystankami na drodze między Wschodem a Zachodem. Międzynarodowym przewoźnikiem indyjskim jest Air India. Do Delhi, Mumbaju, Cennaju i Kolkaty latają m.in. British Airways, Lufthansa, Air France⁸⁷.

Indie mają rozległą sieć dróg głównych i drugorzędnych, a także autostrad łączących wielkie miasta⁸⁸.

⁸⁰ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit. s. 213.

⁸¹ *Ibidem*, s. 213.

⁸² *Ibidem*, s. 213.

⁸³ *Ibidem*, s. 213.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 213.

⁸⁵ CIA - The World Factbook 2009, <http://www.cia.gov> (data odczytu 29.04.2010).

⁸⁶ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit. s. 208.

⁸⁷ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit., s. 638.

⁸⁸ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit., s. 644.

Gęstość sieci drogowej w Indiach wynosi 0,66 km autostrady na km² powierzchni lądu i tym samym jest podobna do Stanów Zjednoczonych, a znacznie wyższa niż w Chinach (0,16) lub Brazylii (0,20). Większość dróg jest jednak wąskich i charakteryzuje się niską jakością nawierzchni. Systematycznie przybywa dróg i autostrad⁸⁹. Długość dróg wynosi 3.320410 km wliczając 200 km dróg ekspresowych (3 pozycja na świecie w 2009 r.)⁹⁰

Indie mają rozległą sieć połączeń autobusowych i autokarowych⁹¹.

Długość dróg wodnych kraju wynosi 14.500 km (w tym 5200 km na głównych rzekach i 485 km na kanałach nadających się dla statków zmechanizowanych). Wynik ten plasuje Indie na 9 miejscu na świecie (2008)⁹².

Porty morskie i terminale zlokalizowane są w Chennai, Haldia, Jawaharal Nehru, Kandla, Kolkata (Calcutta), Mormugao, Mumbai (Bombaj), New Mangalore, Vishakhapatnam⁹³.

Po kraju można podróżować samolotami, samochodami (obowiązuje ruch lewostronny; w dużych miastach ruch drogowy jest bardzo chaotyczny), autobusem, autokarem, pociągiem (Indian Railways zajmuje 4. miejsce na świecie pod względem długości linii kolejowych; w przewozach turystycznych odgrywa rolę atrakcji kulturowej), a także na wielbłądzie, słoniem i autoriksą. W niektórych miejscach podstawową rolę odgrywają statki i promy⁹⁴.

1.9. Baza noclegowa

Turyści przybywający do Indii mają duży wybór miejsc zakwaterowania, począwszy od nowoczesnych, luksusowych hoteli w zachodnim stylu i wspaniałych starych pałaców po hotele i bungalowy klasy turystycznej.

Spśród hoteli do najelegantszych zaliczane są hotele 5-gwiazdkowe deluxe i 5-gwiazdkowe, z których większość należy do międzynarodowych i indyjskich sieci hotelowych, takich jak Welcomgroup, Oberoi, Taj oraz Ashok Group, własności państwowej agencji pod nazwą India Tourism Development Corporation (ITDC).

Standard luksusowych hoteli indyjskich jest porównywalny z hotelami w innych krajach świata. Oferują one przestronne apartamenty i pokoje, znakomitą obsługę oraz liczne udogodnienia.

⁸⁹ <http://www.web.worldbank.org> (data odczytu 29.04.2010).

⁹⁰ CIA - The World Factbook 2009, <http://www.cia.gov> (data odczytu 29.04.2010).

⁹¹ *Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie...*, op. cit., s. 644.

⁹² CIA - The World Factbook 2009, <http://www.cia.gov> (data odczytu 29.04.2010).

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Nicholson L., *Przewodnik National Geographic Indie...*, op. cit., s. 339.

Hotele 4- i 3-gwiazdkowe często są prowadzone przez władze stanowe. Oferują one nieco mniejszy luksus i są tym samym tańsze. Jednak komfort, czystość i jakość obsługi ma wysoki poziom.

Funkcję hoteli pełni także wiele obiektów zabytkowych (pałaców, twierdz i rezydencji), odrestaurowanych i zmodernizowanych na ten cel. Niektóre zarządzane są przez dawne rodziny książęce. Należą one do kategorii Grand, Classic i Ordinary, przyznawanych przez organizację Indian Heritage Hotel Association of India (HHAI). Miejsca można w nich rezerwować za pośrednictwem prywatnych agencji, np. HRH Group of Hotels, Neemrana Hotels i WelcomHeritage lub markowych biur podróży. Znaczna liczba tych obiektów zlokalizowana jest w Radżasthanie, Madhja Pradeś, Himaćal Pradeś i Gudźaracie.

Hotele klasy turystycznej najczęściej znajdują się przy dworcach kolejowych i autobusowych. Mają one skromny wystrój i są niedrogie.

W miejscach mniej znanych jest krajowa sieć bungalowów i schronisk turystycznych prowadzona przez stanowe departamenty turystyki lub Ashok Group.

Do dyspozycji turystów są także miejsca noclegowe w prywatnych pensjonatach i kwaterach prywatnych zwłaszcza w stanach Goa, Tamilnadu, Radżasthan, Madhja Pradeś i Kerala.

Miejsca noclegowe oferują ponadto ośrodki religijne, a wśród nich *dharamśale*, aśramy i klasztory. Są one skromne (może to być tylko materac na podłodze lub wspólny pokój i łazienka z innymi ludźmi) i często bezpłatne choć datki są mile widziane. Popularne aśramy, takie jak Sri Aurobindo Ashram, Ramakrishna Mission i Sivananda Ashram mają oddziały w całym kraju.

Indie dysponują znakomitą siecią schronisk młodzieżowych, które są bardzo tanie, lecz często zatłoczone. Pierwszeństwo w rezerwacjach mają członkowie Youth Hostel Association of India.

Specjalnością Srinigaru w Kaszmirze są pływające hotele–łodzie przycumowane do brzegów jeziora Dal.

W obiektach noclegowych bardzo niewiele jest udogodnień dla osób niepełnosprawnych⁹⁵.

Na chwilę obecną baza noclegowa Indii jest jeszcze stosunkowo skromna. Choć z roku na rok systematycznie rośnie liczba miejsc zarówno w hotelach jak i obiektach parahotelowych, to nadal jest ona niewystarczająca. Aktualną liczbę obiektów hotelowych zatwierdzonych przez Ministerstwo Turystyki Indii wraz z ilością pokoi przedstawia tabela

⁹⁵ Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie..., op. cit.564-567.

2. Według danych z 2008 r. Indie dysponują 1595 obiektami hotelowymi, a w nich 95087 pokojami. Najliczniejszą grupę stanowią hotele 3-, 2- i 1-gwiazdkowe, jednak największa liczba pokoi dostępna jest w obiektach 5-gwiazdkowych deluxe oraz 3- i 5-gwiazdkowych. Najwięcej obiektów hotelowych zlokalizowanych jest w stanach Kerala, Maharasztra i Tamilnadu, natomiast pod względem liczebności dostępnych pokoi czołowe pozycje zajmują: Maharasztra, Tamilnadu i Delhi⁹⁶.

Tab. 2. Liczebność zatwierdzonej bazy hotelowej i dostępnych pokoi w Indiach w latach 2007-2008

Category of Hotels	No. of Hotels		No. of Rooms	
	As on 31.12.2007	As on 31.12.2008	As on 31.12.2007	As on 31.12.2008
One Star	53	118	1774	2834
Two Star	231	287	6637	8494
Three Star	587	683	24496	30577
Four Star	116	121	7584	9299
Five Star	81	94	9792	11387
5* Deluxe	93	105	20110	22254
Apartment Hotels	5	6	461	514
Time Share Resorts	1	0	62	0
Heritage Hotels	83	64	2450	1921
Unclassified	175	115	10415	7807
Total	1425	1593	83781	95087

Źródło: India Tourism Statistics 2008 (pdf) , <http://www.tourism.nic.in/> (data odczytu 20.04.2010)

II. Indie jako rynek recepcji turystycznej

2.1. Rynek Indii jako część subregionu i regionu w międzynarodowym ruchu turystycznym

Indie należą do subregionu Azja Południowa zaliczanego do regionu Azja i Pacyfik.

Liczba międzynarodowych przyjazdów turystycznych do Indii w roku 2008 wyniosła 5,37 mln (tab.3). W obszarze subregionu Indie są zdecydowanie dominującą destynacją, gdyż udział ich w ogólnej liczbie przyjazdów do subregionu Azja Południowa wynosi przeszło 52%. W odniesieniu do całkowitej liczby przyjazdów, odnotowanej w regionie Azji i Pacyfiku w tym samym roku, udział Indii wynosi 2,9% plasując je na 11 pozycji w rankingu wszystkich państw w regionie. Z kolei udział Indii w światowej liczbie

⁹⁶ *India Tourism Statistics 2008 (pdf) , <http://www.tourism.nic.in/> (data odczytu 20.04.2010).*

przyjazdów turystycznych wynosi niespełna 1% (0,58%), co daje im 41 pozycję na świecie⁹⁷.

Tab.3. Liczba międzynarodowych przyjazdów turystycznych do regionu Azja i Pacyfik w latach 2006-2008

Major destinations	Series ¹	International Tourist Arrivals					
		(1000)			Change (%)		Share (%)
		2006	2007	2008*	07/06	08*/07	2008*
Asia and the Pacific		165,989	181,984	184,104	9.6	1.2	100
Australia	VF	5,532	5,644	5,586	2.0	-1.0	3.0
Cambodia	TF	1,591	1,873	2,001	17.7	6.8	1.1
China	TF	49,913	54,720	53,049	9.6	-3.1	28.8
Fiji	TF	549	540	585	-1.6	8.4	0.3
Guam	TF	1,212	1,225	1,142	1.1	-6.8	0.6
Hong Kong (China)	TF	15,822	17,154	17,320	8.4	1.0	9.4
India	TF	4,447	5,082	5,367	14.3	5.6	2.9
Indonesia	TF	4,871	5,506	6,234	13.0	13.2	3.4
Iran	TF	2,735	2,172	..	-20.6	..	..
Japan	VF	7,334	8,347	8,351	13.8	0.0	4.5
Korea, Republic of	VF	6,155	6,448	6,891	4.8	6.9	3.7
Lao P.D.R.	TF	842	1,142	1,295	35.6	13.4	0.7
Macao (China)	TF	10,683	12,942	10,605	21.2	..	5.8
Malaysia	TF	17,547	20,973	22,052	19.5	5.1	12.0
Maldives	TF	602	676	683	12.3	1.1	0.4
New Zealand	VF	2,422	2,466	2,459	1.8	-0.3	1.3
Nepal	TF	384	527	500	37.2	-5.0	0.3
Pakistan	TF	898	840	823	-6.6	-2.0	0.5
Philippines	TF	2,843	3,092	3,139	8.7	1.5	1.7
Singapore	TF	7,588	7,957	7,778	4.9	-2.2	4.2
Sri Lanka	TF	560	494	438	-11.7	-11.2	0.3
Taiwan (pr. of China)	VF	3,520	3,716	3,845	5.6	3.5	2.1
Thailand	TF	13,822	14,464	14,584	4.6	0.8	7.9
Vietnam	VF	3,584	4,229	4,236	18.0	0.2	2.3

Źródło: *Tourism Highlights 2009 Edition*,

http://www.worldtourism.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights09_en_LR.pdf

2.2. Liczba zagranicznych przyjazdów turystycznych do Indii

Liczba zagranicznych przyjazdów turystycznych do Indii w 2008 r. wzrosła do 5,37 mln z 5,08 mln w roku 2007, co oznacza zmianę o 5,6%. Nastąpiło spowolnienie tempa wzrostu w porównaniu do lat poprzednich, gdyż począwszy od roku 2003 wynosiło ono średnio przeszło 14%. Spadek tempa wzrostu może być wynikiem m.in. globalnego krachu finansowego, działalności terrorystycznej na terenie kraju oraz pandemii wirusa

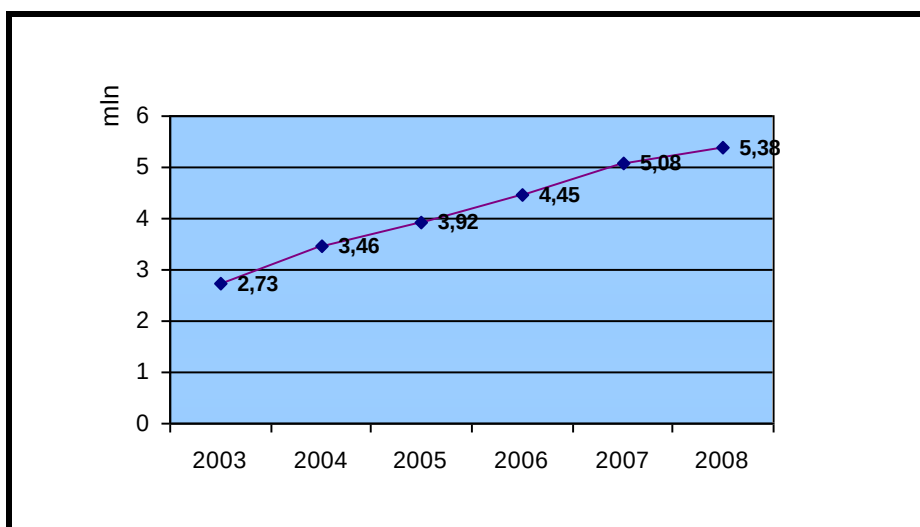
⁹⁷ *Tourism Highligths 2009 Edition (pdf)*, <http://www.worldtourism.org> (data odczytu: 29.04.2010); *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str. 59-60, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu: 29.04.2010)

H1N1 na obszarze Azji. Pomimo pogorszenia sytuacji, odnotowane w Indiach tempo wzrostu liczby zagranicznych przyjazdów turystycznych było znacznie wyższe od zaledwie 2% tempa wzrostu zaobserwowanego na całym świecie.

W ciągu ostatnich lat widać zdecydowaną tendencję wzrostową w zakresie liczby zagranicznych przyjazdów turystycznych do Indii. W ciągu zaledwie 6 lat liczba ta zwiększyła się z 2,73 mln (2003) do 5,57 mln w roku 2008, co oznacza wzrost o prawie 100%⁹⁸. Niewątpliwy wpływ na ten wynik miała zainicjowana w 2002 r. przez rząd indyjski intensywna kampania reklamowa kraju prowadzona w międzynarodowych mediach pod hasłem „Incredible India”. Odwołuje się ona z jednej strony do historycznych budowli i pięknej natury, z drugiej do nowoczesnej bazy hotelowej i nowoczesnych środków transportu w tym kraju.

W 2010 r. przewiduje się znaczny wzrost liczby zagranicznych przyjazdów do Indii ze względu na organizację w tym kraju Igrzysk Wspólnoty Narodów (Commonwealth Games 2010)⁹⁹.

Dokładną liczbę przyjazdów w ostatnich latach ilustruje ryc.1.

Ryc. 1. Liczba zagranicznych przyjazdów turystycznych do Indii w latach 2003 – 2008.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Incredible India Tourism Statistics of a Glance 2008* (pdf), <http://incredibleindia.org> (data odczytu 29.04.2010)

⁹⁸ *India Tourism Statistics 2008* (pdf), <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010), *Incredible India Tourism Statistics at a Glance 2008* (pdf), <http://www.incredibleindia.org> (data odczytu 29.04.2010).

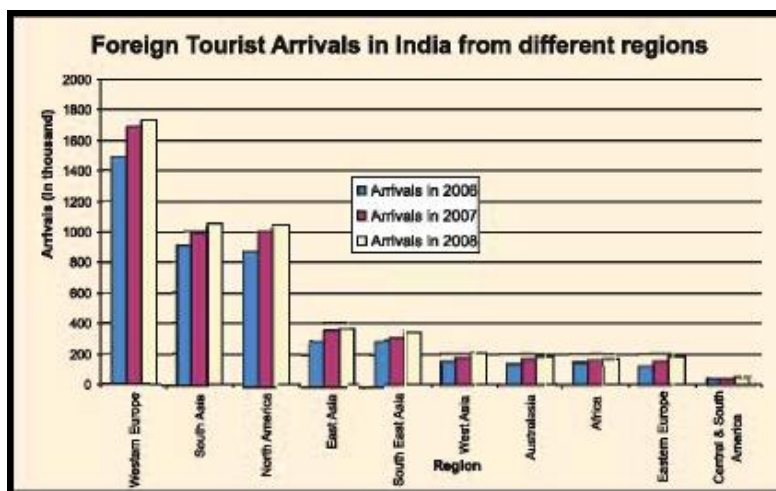
⁹⁹ *Międzynarodowe public relation Indii w zakresie budowy gospodarczej marki kraju* (pdf), <http://www.nytko.eu> (data odczytu 29.04.2010), www.incredibleindia.org (data odczytu 29.04.2010).

2.3. Regiony i kraje emisji turystycznej do Indii

Według najnowszych danych Ministerstwa Turystyki Indii największa liczba turystów przyjeżdża do kraju z Europy Zachodniej. W 2008 r. odnotowano przeszło 1,73 mln przyjazdów turystycznych z tego obszaru, co stanowi 32,3 % całkowitej liczby przyjazdów do Indii. Najliczniejszą grupę turystów z tego regionu stanowią Brytyjczycy (przeszło 45%), Francuzi (ok. 12,5%) i Niemcy (ok. 12%).

Drugą pozycję zajmują przyjazdy z Azji Południowej, czyli subregionu do którego należą Indie (19,7%) z największym udziałem Bangladeszu (prawie 54%), Sri Lanki (21,6%) oraz Pakistanu i Nepalu (po ok. 7%). Trzecim w kolejności obszarem generującym największą liczbę przyjazdów do Indii jest Ameryka Północna (19,6%) z dominującą pozycją Stanów Zjednoczonych (ok. 80%). Kolejne w rankingu są: Azja Wschodnia (6,8%) i Azja Południowo – Wschodnia (6,2%). Znacznie mniejszy odsetek przyjazdów odnotowuje się z Azji Zachodniej (3,9%), Australii (3,4%) i Europy Wschodniej (3,4%) . Obszarem o najmniejszej emisji turystycznej do Indii jest Środkowa i Południowa Ameryka (0,9%).

Na przestrzeni trzech ostatnich lat ranking obszarów emitujących turystów do Indii pozostaje niezmienny. W latach 2006-2008 nastąpił wzrost liczby przyjazdów ze wszystkich wymienionych destynacji. W roku 2008 największy wzrost liczby przyjazdów odnotowano z Azji Wschodniej (20,9%), a następnie z Europy Wschodniej (18,5%). Najmniejsze tempo wzrostu zaobserwowano w zakresie przyjazdów z Afryki (2,7%) i Europy Zachodniej (2,9%)¹⁰⁰. Liczbę przyjazdów z poszczególnych destynacji ilustruje ryc. 2.

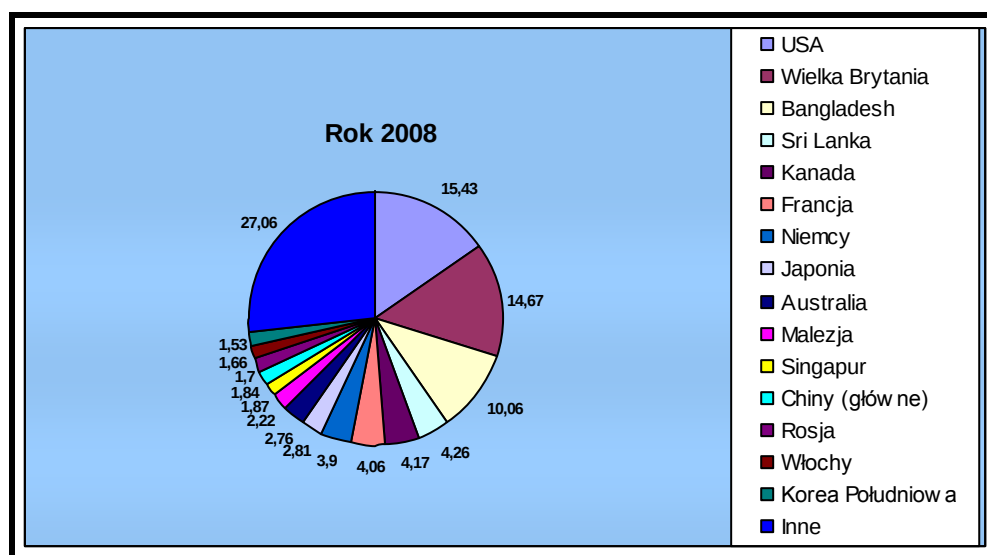

Ryc. 2. . Zagraniczne przyjazdy turystyczne do Indii z innych regionów

Źródło: India Tourism Statistics 2008 (pdf), s.13, <http://www.tourism.nic.in/> (data odczytu 29.04.2010)

¹⁰⁰ Dane za stronę internetową <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

W rankingu krajów emitujących największą liczbę turystów do Indii pierwsze 3 pozycje zajmują: Stany Zjednoczone (15,43%), Wielka Brytania (14,67%) i Bangladesz (10,06%)¹⁰¹. Czołową 15-tkę krajów, z których notuje się największą liczbę przyjazdów do Indii (prawie 73% liczby całkowitej w roku 2008) przedstawia ryc.3.

Ryc. 3. Procentowy udział głównej 15-tki krajów w liczbie przyjazdów turystycznych do Indii w roku 2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*,
<http://www.tourism.nic.in> (data odczytu 29.04.2010)

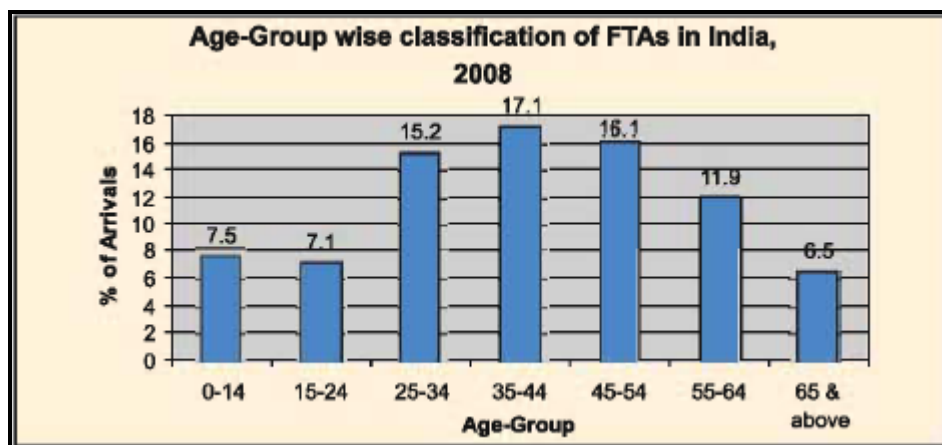
2.4. Profile turystów

Przeważająca liczba turystów przyjeżdżających do Indii to mężczyźni (60,5% w roku 2008). Udział kobiet wynosi 39,4%.

Pod względem wieku dominują osoby z przedziału od 35 do 44 lat (17,1%), następnie z grupy wiekowej od 45 do 54 lat (16,1%) i od 25 do 34 lat (15,2%). Najmniej liczną grupę stanowią turyści w wieku 65 i więcej lat (6,5%)¹⁰². Procentowy udział poszczególnych grup wiekowych w zagranicznych przyjazdach turystycznych do Indii przedstawia ryc. 4.

¹⁰¹ *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, s. 39, <http://www.tourism.nic.in> (data odczytu 29.04.2010).

¹⁰² *Ibidem*, str. 27, 31.

Ryc. 4. Procentowy udział grup wiekowych w zagranicznych przyjazdach turystycznych do Indii

Źródło: *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str. 31, <http://www.tourism.nic.in/> (data odczytu 29.04.2010)

W ciągu ostatnich 5 lat proporcje udziału poszczególnych grup wiekowych w zagranicznych przyjazdach turystycznych do Indii nie uległy znaczącej zmianie.

W najliczniejszym przedziale wiekowym (35-44 lat) w roku 2008 przeważali turyści z Azji Wschodniej, Azji Południowo-Wschodniej, Azji Południowej i Europy Wschodniej¹⁰³.

2.5. Odwiedzane regiony

Obszarami największej koncentracji zagranicznego ruchu turystycznego w Indiach w roku 2008 było 5 stanów, których łączny udział w liczbie zagranicznych wizyt turystycznych wyniósł 67,5% w skali całego kraju.

Pierwszą pozycję w rankingu zajęło Delhi (2,34 mln wizyt), co stanowi prawie 17% udział w ogólnej liczbie zagranicznych wizyt turystycznych w kraju. Na drugim miejscu uplasowała się Maharashtra (2,6 mln), na trzecim Tamilnadu (2,03 mln), na czwartym Uttar Pradeś (1,61 mln) i na piątym Radżasthan (1,48 mln). Udział procentowy tych stanów w ogólnej liczbie zagranicznych wizyt turystycznych w kraju wyniósł odpowiednio 14,6%, 14,4%, 11,4% i 10,5%¹⁰⁴. Zestawienie powyższych danych oraz kolejnych 5 krajów w rankingu zawiera tabela 4.

¹⁰³ *Ibidem*, str. 33-34.

¹⁰⁴ *Ibidem*, str. 82-83.

Tab. 4. Liczebność i procentowy udział zagranicznych wizyt turystycznych w 10 najczęściej odwiedzanych stanach w Indiach w roku 2008

Stan	Liczba zagranicznych wizyt turystycznych (mln)	Udział procentowy w całkowitej liczbie zagranicznych wizyt turystycznych
Delhi	2,34	16,6
Maharasztra	2,06	14,6
Tamilnadu	2,03	14,4
Uttar Pradeś	1,61	11,4
Radżasthan	1,48	10,5
Bengal Zachodni	1,1	8
Andhra Pradeś	0,8	5,6
Kerala	0,6	4,2
Himaćal Pradeś	0,4	2,7
Goa	0,35	2,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010)

Indie należą do krajów, które mogą poszczycić się niezwykle bogactwem kulturowym. Szereg cennych dla kraju zabytków podlega szczególnej ochronie. Do roku 2007 aż 27 zabytków z terenów Indii znalazło się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO¹⁰⁵. Na podstawie ilości sprzedanych biletów istnieje możliwość oszacowania liczby wizyt w tych obiektach, w tym także liczby wizyt turystów zagranicznych. W oparciu o tę metodę powstał ranking 10 najczęściej odwiedzanych zabytków w Indiach w roku 2008, który przedstawia tabela 5.

Tab. 5. Ranking najpopularniejszych zabytków w Indiach i liczba wizyt turystów zagranicznych w 2008 r.

Ranking	Nazwa zabytku	Liczba wizyt turystów zagranicznych
1	Tadź Mahal, Agra	591560
2	Twierdza Agra, Agra	385697
3	Qutb Minar, Delhi	277453
4	Humayun's Tomb	223076
5	Fathepur Sikri, Agra	191242
6	Czerwony Fort, Delhi	153551
7	Mattancherry Palace, Muzeum, Kochi	90201
8	Grupa Wschodnich Świątyń, Khajuraho	89174
9	Smath Exavated Site	84243
10	Akbar's Tomb Sikandra	40801

Źródło: opracowanie własne na podstawie *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010)

¹⁰⁵ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystyki...*, op. cit. s. 319.

Największą popularnością wśród turystów zagranicznych cieszy się zespół zabytków w Agrze (stan Uttar Pradeś) z niezwykłym mauzoleum Tadź Mahal (prawie 590 tys. wizyt w 2008 r.), Agra Fort (ponad 350 tys. wizyt) oraz Qutb Minar w Delhi (prawie 300 tys. wizyt). Wymienione obiekty znajdują się na Liście UNESCO.

2.6. Cele przyjazdów

Około 70,5% zagranicznych przyjazdów turystycznych do Indii w roku 2008 odbyło się w celach określanych mianem „turystyka i inne”, natomiast 29,5% w celach biznesowych. W 2006, 2007 „turystyka i inne” również była głównym celem przyjazdów, jednak jej udział procentowy przekraczał 90%. Nastąpił zatem znaczny spadek tego rodzaju przyjazdów na rzecz przyjazdów biznesowych.

W roku 2008 kwestie biznesowe były najczęstszym powodem przyjazdów turystów z Rosji (60%), Szwecji (43,5%) i Danii (42,6%), natomiast w odniesieniu do regionów cel ten dominował dla turystów z Europy Wschodniej (48%) i Zachodniej (38,5%). Największy odsetek przyjazdów w celach turystycznych i innych odnotowano z regionu Afryki (aż 86,6%), Azji Wschodniej (80,3%) oraz Ameryki Północnej (77,9%)¹⁰⁶.

2.7. Środki lokomocji

Wieloletnie badania statystyczne prowadzone przez indyjskie Ministerstwo Turystyki wyraźnie wskazują, że zdecydowanie najpopularniejszym środkiem transportu wykorzystywanym przez turystów zagranicznych podróżujących do Indii ze wszystkich regionów jest samolot. Od kilkunastu lat podróże drogą powietrzną mają przeszło 80% udział wśród wszystkich sposobów podróżowania do Indii. W roku 2008 stanowiły one 89,1%. Udział przyjazdów drogą lądową wynosi aktualnie nieco powyżej 10%, a drogą morską poniżej 1%. Od kilku lat obserwuje się systematyczny wzrost procentowego udziału przyjazdów drogą powietrzną, natomiast spadek przyjazdów drogą lądową (tab. 6.)¹⁰⁷.

Z podróży drogą lądową najczęściej korzystają turyści z Pakistanu (prawie 72% udział wśród wszystkich sposobów podróżowania) i Bangladeszu (90%), natomiast z transportu morskiego turyści z Filipin, Ukrainy i Norwegii¹⁰⁸.

¹⁰⁶ *India Tourism Statistics 2006 (pdf)*, str. 35, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010), *India Tourism Statistics 2007(pdf)* str. 32, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010), *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str. 35-38, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

¹⁰⁷ *India Tourism Statistics 2008 (pdf)* str. 19-23, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

¹⁰⁸ *Ibidem*, str. 21-23, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

Najistotniejszą rolę w obsłudze zagranicznych turystów korzystających z podróży powietrznych odgrywa port lotniczy w Delhi obsługujący ok. 32% wszystkich zagranicznych przyjazdów turystycznych do Indii (2008), następnie port w Mumbaju (21,4%), Chennai (11,3%) i Kolkacie (3,1%).¹⁰⁹.

Tab. 6. Sposoby podróżowania turystów zagranicznych do Indii w latach 1996-2008

Year	Arrivals	% Distribution by mode of travel		
		Air	Sea	Land
1996	1923695	98.5	0.1	1.4
1997	1973647	98.5	0.0	1.5
1998	1974815	98.5	0.0	1.5
1999	2025031	98.4	0.0	1.6
2000	2152926	98.5	0.0	1.5
2001	2537282	87.1	0.9	12.0
2002	2384364	81.9	0.6	17.5
2003	2726214	83.1	0.5	16.4
2004	3457477	85.6	0.5	13.9
2005	3918610	86.5	0.4	13.1
2006	4447167	87.1	0.6	12.3
2007	5081504	88.4	0.6	11.0
2008	5366966*	89.1	0.7	10.2

Źródło: *India Tourism Statistics 2008 (pdf)* str. 20, <http://www.tourism.nic.in> (data odczytu 29.04.2010)

2.8. Długość pobytu

Średnia długość pobytu zagranicznych turystów w Indiach jest jedną z najwyższych na świecie. Szacuje się, że w przypadku turystów korzystających z pakietów turystycznych wynosi ona 14 dni, natomiast w przypadku turystów nie korzystających z tych pakietów przekracza 27 dni¹¹⁰.

2.9. Miejsca zakwaterowania

W corocznych raportach Ministerstwa Turystyki Indii brak informacji na temat najchętniej wybieranych rodzajów bazy noclegowej przez turystów zagranicznych. Nie udało się także uzyskać wiadomości na ten temat za pośrednictwem Ambasady RP w New Delhi pomimo skierowania pisemnej prośby w tej sprawie. W niniejszym opracowaniu wskazano jedynie preferencje turystów zagranicznych w zakresie poszczególnych kategorii bazy hotelowej zatwierdzonej przez wspomniane Ministerstwo (patrz tab.2). Podstawę do analizy stanowiły dane dotyczące procentowego obłożenia tych kategorii w ostatnich 3

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 24, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

¹¹⁰ Dane za stroną internetową: <http://www.hospitalityindia.com/aboutus.htm> (data odczytu 01.05.2010).

latach z podziałem na udział w nim turystów krajowych i zagranicznych. Wyniki okazują się bardzo interesujące i wskazują na szybkie zmiany upodobań klientów.

W roku 2008 najpopularniejszą kategorią hoteli wśród turystów zagranicznych były obiekty 5- i 4-gwiazdkowe. Trzecią pozycję zajmowały hotele 1-gwiazdkowe. Na kolejnych uplasowały się hotele 5-gwiazdkowe deluxe i hotele w obiektach zabytkowych. Znacznie mniejszym zainteresowaniem cieszyły się natomiast hotele 3- i 2-gwiazdkowe oraz pozostałe.

W roku 2007 także hotele 5-gwiazdkowe były najczęściej wybieraną kategorią, ale tuż za nimi były hotele 1-gwiazdkowe. Na zbliżonych poziomach turyści zagraniczni korzystali z hoteli 5-gwiazdkowych deluxe, co z 2-gwiazdkowych. Znacznie rzadziej natomiast wykorzystywane były hotele 3-, 4-gwiazdkowe i zabytkowe.

Z kolei w roku 2006 najchętniej turyści zagraniczni wybierali hotele 5-gwiazdkowe, 5-gwiazdkowe deluxe oraz zabytkowe. Nikły udział w zakwaterowaniu turystów miały obiekty 1- i 2-gwiazdkowe¹¹¹.

2.10. Dochody z turystyki przyjazdowej

Według danych indyjskiego Ministerstwa Turystyki wpływy tego kraju z turystyki międzynarodowej w roku 2008 wyniosły 11,75 biliona US\$. W porównaniu z rokiem 2007 nastąpił wzrost o 9,5%. Choć zauważalne jest spowolnienie tempa wzrostu w porównaniu do lat poprzednich, to jednak zmiana 9,5% w stosunku do roku 2007 jest jednym z najwyższych rezultatów w regionie Azji i Pacyfiku.

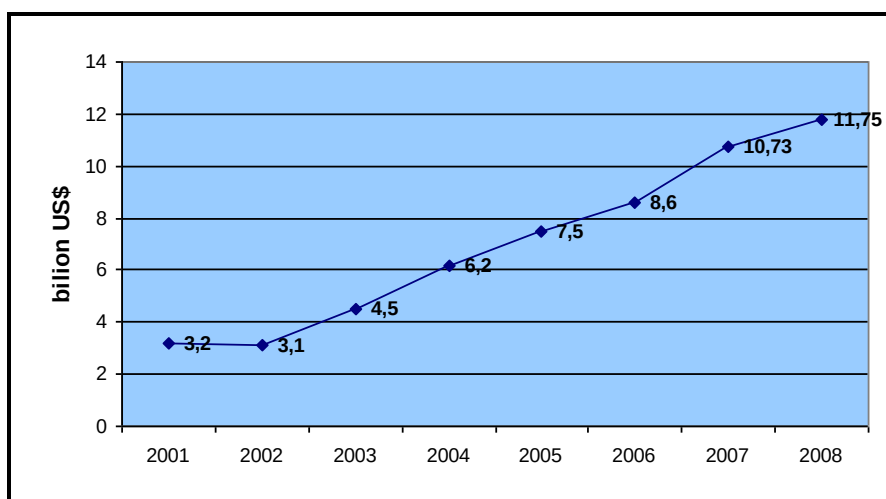
W odniesieniu do wpływów z turystyki międzynarodowej w całym subregionie Azja Południowa w tym samym roku (15,1 biliona US\$), wynik Indii wskazuje na ich dominujący udział w tym zakresie, gdyż wynosi prawie 75%. W skali dochodów całego regionu Azja i Pacyfik Indie zajmują 6 pozycję (udział 5,66%).

W skali światowych wpływów z turystyki międzynarodowej wynoszących 944 biliony US\$ w roku 2008, udział Indii wynosi 1,24% plasując je na 23 pozycji. Według danych Ministerstwa w latach 1991-2003 udział ten oscylował pomiędzy 0,62%, a 0,85%. Począwszy od roku 2003 zauważalny jest systematyczny wzrost w tym zakresie do wspomnianego wyżej 1,24% w roku 2008.

Najwyższe tempo wzrostu notowano w latach 2003 (43,9%) i 2004 (38,3%).

¹¹¹ *India Tourism Statistics 2007 (pdf)*, str. 107, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010, *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str.113, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2009).

W ciągu zaledwie 6 lat wpływy Indii z turystyki międzynarodowej wzrosły o przeszło 160%¹¹². Wysokość wpływów w latach 2001-2008 przedstawia ryc. 5.

Ryc. 5. Wpływy Indii z turystyki międzynarodowej w latach 2001-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010)

2.11. Prognozy dla Indii na najbliższe lata

Według prognoz Światowej Rady Turystyki i Podróży (WTTC) w latach 2008-2018 Indie będą numerem pierwszym na świecie pod względem średniego rocznego wzrostu popytu na podróże i turystykę, który szacuje się na 9,4% rocznie¹¹³ (tab.7).

Tab. 7. Prognozy WTTC na lata 2008-2018 w zakresie najwyższego wzrostu popytu na podróże i turystykę

ON A RELATIVE SCALE		
Countries expected to grow their Travel & Tourism Demand most rapidly between 2008 and 2018:		
T&T Demand, 2008-18 (% annualised real growth)		
1	India	9.4
2	China	8.9
3	Libya	8.1
4	Vietnam	8.1
5	Montenegro	7.4
6	Romania	7.1
7	Macau	7.1
8	Namibia	6.9
9	Croatia	6.9
10	Czech Republic	6.8

Źródło: *Progress and Priorities 2008/09 WorldTravel& Tourism Council (pdf)*, str. 7, http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/progress_and_priorities_2008.pdf (data odczytu 29.04.2010)

¹¹² *Tourism Highlights 2009 (pdf)*, str. 5, <http://www.worldtourism.org> (data odczytu 29.04.2009), *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str. 65-66, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

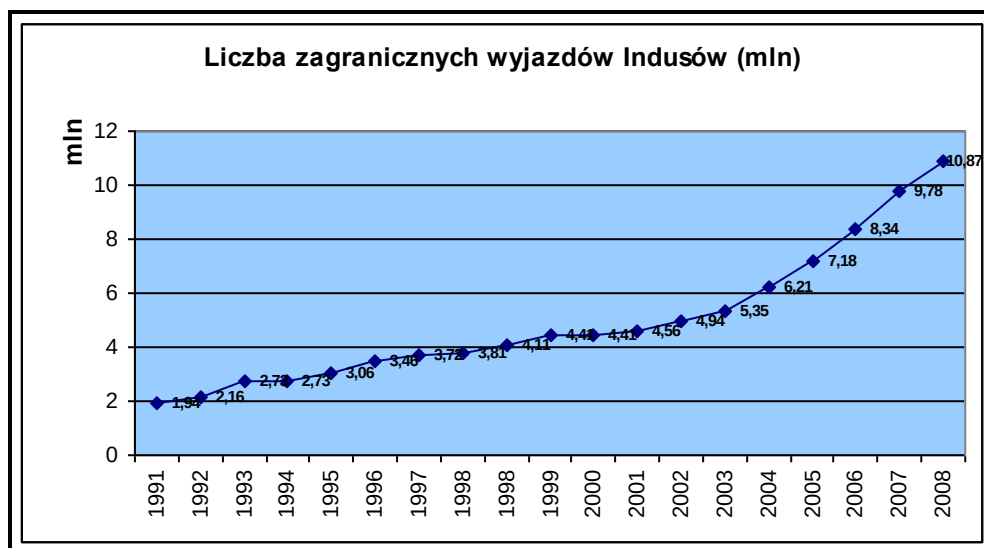
¹¹³ *Progress and Priorities 2008/09 WorldTravel& Tourism Council (pdf)*, str. 7, <http://www.wttc.org> (data odczytu 29.04.2010).

III. Indie jako rynek emisji turystycznej

3.1. Turystyka zagraniczna

3.1.1. Liczba wyjazdów zagranicznych Indusów

Liczba zagranicznych wyjazdów Indusów dynamicznie wzrasta w ostatnich latach. W roku 1991 wynosiła ona zaledwie 1,9 mln, natomiast w roku 2008 osiągnęła już poziom 10,87 mln. Średnie roczne tempo wzrostu wynosiło 10,7%. Zmiana procentowa w roku 2008 w stosunku do 2007 wynosiła 11,1%. Dane statystyczne wskazują na wyraźny trend wzrostowy w zakresie liczby wyjazdów zagranicznych począwszy od roku 2001 (ryc. 6.).¹¹⁴

Ryc. 6. Liczba zagranicznych wyjazdów Indusów w latach 1991-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010)

Istotny i bardzo korzystny wpływ na liczebność wyjazdów zagranicznych ma wysokie tempo rozwoju gospodarczego kraju znajdujące odzwierciedlenie w poprawie sytuacji materialnej Indusów.

Porównując dostępne dane z roku 2007 dotyczące liderów światowych w zakresie liczby wyjazdów zagranicznych, można stwierdzić, że liczba wyjazdów odnotowanych w Indiach w tym roku (9,78 mln) jest mało znacząca w porównaniu do przodujących

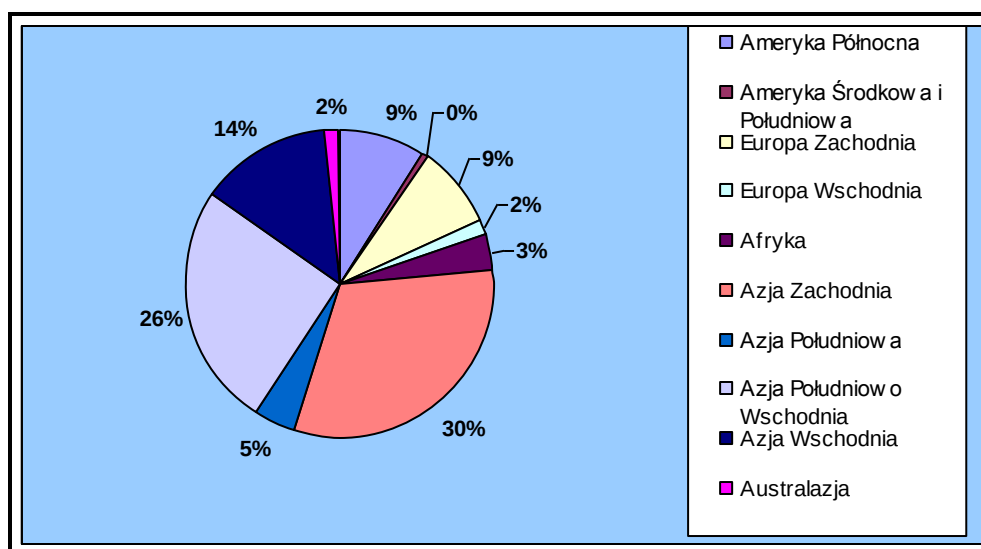
¹¹⁴ *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str.71, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

Niemiec, gdzie wykazano 70,4 mln wyjazdów zagranicznych. Należy zwrócić także uwagę na znacznie mniejszą liczebność mieszkańców Niemiec¹¹⁵.

3.1.2. Kierunki wyjazdów zagranicznych Indusów

Najpopularniejszymi kierunkami zagranicznych wyjazdów Indusów są obszary kontynentu azjatyckiego. Największą liczbę wyjazdów zagranicznych w roku 2007 odnotowano do obszarów ościennych, a w szczególności do Azji Zachodniej (ok. 30% wszystkich wyjazdów zagranicznych w roku 2007), następnie do Azji Południowo-Wschodniej (26%) i Azji Wschodniej (ok. 14%).

Poza kontynentem azjatyckim Indusi najchętniej wyjeżdżają do Ameryki Północnej i Europy Zachodniej (ok. 9% udział wyjazdów) – ryc. 7. W przypadku podróży do Europy dominują takie destynacje jak Wielka Brytania, Włochy, Szwajcaria i Francja¹¹⁶.

Ryc. 7. Kierunki wyjazdów Indusów w roku 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *India Tourism Statistics 2008(pdf)*,
<http://www.tourism.gov.in> (dat odczytu 29.04.2010)

Ranking czołowej 15-tki krajów będących docelową destynacją Indusów uczestniczących w wyjazdach zagranicznych przedstawiono w tab.8.

¹¹⁵ *Ibidem*, str. 63, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

¹¹⁶ *Ibidem*, str. 73-75, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

Tab. 8. Kraje najczęściej odwiedzane przez Indusów w czasie wyjazdów zagranicznych w roku 2007

Lp.	Kraj	Liczba wyjazdów zagranicznych Indusów w roku 2007
1	Singapur	748728
2	Bahrain	718415
3	Kuwejt	653392
4	Arabia Saudyjska	613347
5	USA	567045
6	Tajlandia	506237
7	Chiny (główne)	462450
8	Malezja	422452
9	Wielka Brytania	335892
10	Hong Kong	317510
11	Oman	143310
12	Indonezja	123465
13	Szwajcaria	132396
14	Włochy	108941
15	Sri Lanka	106067

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z *India Tourism Statistics 2008(pdf)*, <http://www.tourism.gov.in> (dat odczytu 29.04.2010)

3.1.3. Cele wyjazdów zagranicznych Indusów

Według Pacific Asia Travel Association (PATA) 40% wszystkich zagranicznych podróży Indusów realizowanych jest w celach biznesowych. Kolejne 20% stanowią wyjazdy w celach wypoczynkowych, odwiedzenia krewnych i znajomych oraz z innych powodów.

W przypadku podróży do Europy szacuje się, że ok. 40% podróży Indusów odbywa się w celach „wakacyjnych”¹¹⁷.

3.1.4. Profile turystów

Zdecydowana większość turystów z Indii uczestniczących w wyjazdach zagranicznych to mężczyźni (65%). Udział kobiet wynosi jedynie 35%.

Uczestnikami podróży realizowanych do Europy w celach wypoczynkowych są osoby z grupy wiekowej od 25 do 65 lat, dobrze wykształcone, należące do wyższych warstw społeczno-ekonomicznych. Dominują osoby będące w związkach małżeńskich (75%), posiadające dzieci, które mieszkają z nimi we wspólnym gospodarstwie domowym. Około 2/3 podróżujących do Europy w celach wypoczynkowych wyjeżdża wraz z rodziną.

¹¹⁷ *The Indian Outbound Travel Market 2009*, http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:RmyDG2xdx3EJ:pub.world-tourism.org:81/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/4A3A/54E4/5367/6E14/BF76/C0A8/0164/52BE/090616_indian_outbound_travel_excerpt.pdf+main+purpose+of+indian+outbound+tourism&hl=pl&gl=pl&pid=bl&srcid=ADGEESiJtDSc94wY9xkXWxBmuCyLIvETQ4hb24j6V-UvavtWj91tAAZ9F_oXh61ECBe9cEwZEYodSxq74JX20vR37VFhcYFeMFFJQp6X-DDtMgLP3zgnbxhMLT4qei1EZuaANB6eIQzS&sig=AHIEtbRy7P14hKTMDIXNfnVu3uAragiv_A (data odczytu 03.05.2010)

Głównym motywem pierwszego pobytu w Europie jest chęć poznania odmiennej kultury, co znajduje odzwierciedlenie w sposobie spędzania wolnego czasu. Jest to pobyt, którego istotną część stanowi zwiedzanie. Turyści odwiedzający Europę po raz kolejny oprócz zwiedzania często decydują się na wypoczynek aktywny (np. narty), bądź wakacje w górach.

Prognozuje się, iż główną grupę klientów przyjeżdżających z Indii do Europy w celach wakacyjnych będą stanowiły rodziny oraz pary. Przewiduje się także przyjazdy grup przyjaciół. Prawdopodobnie duża część turystów będzie chciała odwiedzić w czasie swojej podróży do Europy więcej niż jedno kraj¹¹⁸.

3.1.5. Udział indyjskich portów lotniczych w obsłudze wyjazdów zagranicznych

Najistotniejszą rolę w zagranicznej turystyce Indusów odgrywa transport lotniczy. W ciągu ostatnich 8 lat (2001-2008) największy udział w obsłudze turystów krajowych miały porty lotnicze w Mumbaju, Delhi i Chennai (prawie 60%).

Wspomniana wyżej czołowa 3-ka wraz z 7 kolejnymi portami (Cochin, Trivandrum, Hyderabad, Calicut, Bangalore, Kolkata i Ahmedabad) obsługuje łącznie przeszło 92% zarejestrowanych wyjazdów zagranicznych (tab. 9)¹¹⁹.

Tab. 9. Udział portów lotniczych w zagranicznych wyjazdach Indusów (2005-2008)

Port/Land Checkpost	Year				
	2005	2006	2007	2008	% Share in 2008
Mumbai (Airport)	2152002	2368115	2623707	2734458	25.2
Delhi (Airport)	1510735	1764264	1956299	2141600	19.7
Chennai (Airport)	923250	1039973	1211400	1350418	12.4
Cochin (Airport)	497966	591236	773310	915278	8.4
Trivandrum (Airport)	403627	474309	578647	619856	5.7
Hyderabad (Airport)	383500	461616	494797	482897	4.4
Calicut (Airport)	382720	454606	526290	735151	6.8
Bangalore (Airport)	255518	369508	491088	530054	4.9
Kolkata (Airport)	215223	232219	286953	294644	2.7
Ahmedabad (Airport)	110131	95714	170458	225479	2.1
Others	349829	488054	670283	838164	7.7
Total	7184501	8339614	9783232	10867999	100.0
Top 3	63.83%	62.09%	59.2%	57.3%	
Top 10	95.13%	94.15%	93.15%	92.29%	

Źródło: *India Tourism Statistics 2008(pdf)*, str.72, <http://www.tourism.nic.in>(data odczytu 29.04.2010)

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str.72, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

3.1.6. Wydatki mieszkańców Indii na wyjazdy zagranicznie

Wydatki Indusów na podróże zagraniczne w latach 2000 – 2008 wzrosły ponad trzykrotnie.

W roku 2000 wynosiły one 2,7 mln US\$, natomiast w roku 2008 osiągnęły poziom 9,6 mld US\$.

Wynik ten stanowi nieco powyżej 1% światowych wydatków na wyjazdy zagraniczne w roku 2008 i plasuje Indie na dalekiej pozycji wśród innych krajów, jednak porównywalnej z Polską (tab. 10).

Tab. 10. Wydatki na wyjazdy zagraniczne (w mld USD) według wybranych krajów pochodzenia turystów

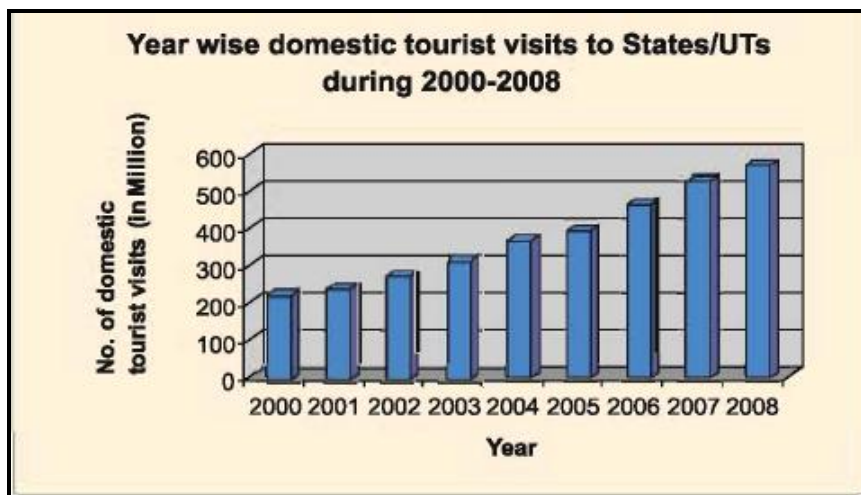
Kraj	Wydatki (w mld USD)			Zmiany (%)						
	2000	2007	2008	waluta	07/06	08/09	09/08*	I kw09	II kw09	III kw09
Świat	475,0	858,0	946,0							
Niemcy	53,0	83,1	91,0		2,9	2,0	-3,5	-4,6	-4,2	-1,8
Stany Zjednoczone	64,7	76,4	79,7	sa	5,9	4,4	-9,2	-8,6	-13,2	-7,4
Wielka Brytania	38,4	71,4	68,5	sa	4,1	4,4	-17,3	-15,9	-16,8	-19,2
Francja	17,8	36,7	43,1		7,9	9,6	-4,7	1,3	-9,4	-6,6
Chiny	13,1	29,8	36,2	\$	22,5	21,4	19,6	19,6	19,6	
Włochy	15,7	27,3	30,8		8,4	4,9	-4,3	-1,6	-3,6	-5,0
Japonia	31,9	26,5	27,9		-0,2	-7,6	-18,1	-21,3	-25,1	-12,6
Kanada	12,4	24,7	26,9		13,3	8,4	-4,4	-5,2	-4,2	-3,6
Federacja Rosyjska	8,8	22,1	24,9	\$	22,2	12,5	-13,8	-17,9	-15,7	-10,1
Holandia	12,2	19,1	21,7		2,6	6,2	2,1	4,1	3,9	0,0
Hiszpania	6,0	19,7	20,3		8,3	-3,7	-14,9	-20,2	-11,5	-12,8
Korea, Republika	7,1	22,0	19,1	\$	16,6	-13,2	-33,2	-55,8	-38,2	-24,0
Belgia	9,4	17,3	18,9		2,1	1,5	-4,3	-4,9	6,1	-11,1
Australia	6,4	14,7	18,4		13,5	24,8	3,3	0,8	-2,2	4,4
Hong Kong (Chiny)	12,5	15,0	16,1		7,6	6,5	-5,5	-11,4	-2,1	-2,9
Norwegia	4,6	12,4	15,9		-2,7	23,1	-2,5	-5,0	-1,0	-1,9
Szwecja	8,0	13,9	15,2		11,1	6,4	-5,4	-9,0	-3,8	-3,6
Singapur	4,5	12,5	14,2		6,4	7,0	3,1	0,3	1,0	8,2
Zjedn Emiraty Arabskie	3,0	11,3	13,3		27,7	17,9				
Austria	6,3	10,6	11,4		0,8	0,2	5,4	3,1	14,3	1,2
Brazylia	3,9	8,2	11,0	\$	42,5	33,5	-6,3	-24,5	-15,3	-12,8
Szwajcaria	5,4	10,1	10,9		4,9	-2,3	-0,7	-2,9	1,4	-1,1
Irlandia	2,5	8,6	10,4		15,7	12,0	-10,1	-10,1	-2,4	-15,4
Dania	4,7	8,8	9,8		7,7	4,0	-4,6	-8,4	-0,9	-4,9
Indie	2,7	8,2	9,6		9,6	22,9	5,4	11,0	8,5	-2,4
Polska	3,3	7,8	9,6		-4,3	7,7	-4,5	-9,4	-4,7	-1,6
Tajwan	8,1	9,1	9,1	\$	3,7	0,5	-19,1	-22,8	-23,1	-12,1

Źródło: Instytut Turystyki, <http://www.intur.com.pl/trendy.htm#tab7> (data odczytu 29.04.2010)

3.2. Turystyka krajowa mieszkańców Indii

3.2.1. Liczba krajowych wizyt turystycznych

W ostatnich latach obserwuje się dynamiczny rozwój turystyki krajowej w Indiach. W ciągu ostatnich dziewięciu lat nastąpił wzrost liczby krajowych wizyt turystycznych o ok. 255% (z 220 mln w roku 2000 do 566,29 mln w roku 2008). Dane liczbowe z lat 2000-2008 (ryc.8.) wskazują na wyraźny trend wzrostowy (średnio 12,85% rocznie)¹²⁰.

Ryc. 8. Liczba krajowych wizyt turystycznych w Indiach w latach 200-2008

Źródło: *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str. 80, <http://www.touris.nic.in>
(data odczytu 29.04.2010)

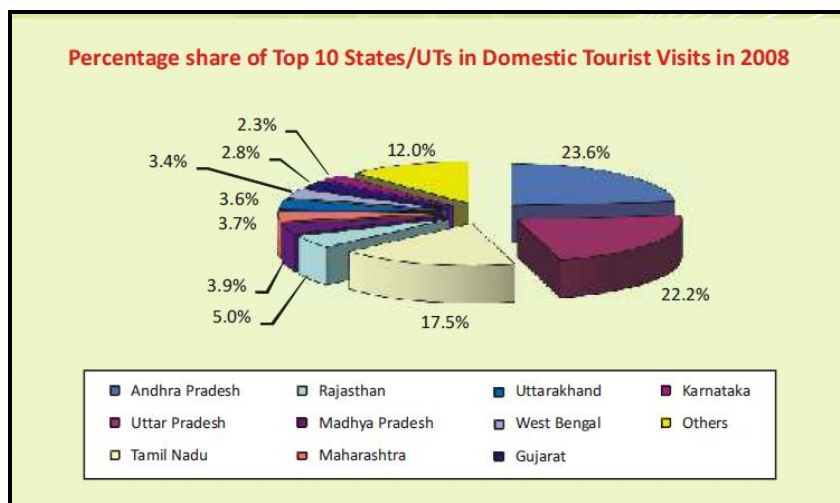
Podobnie jak w przypadku turystyki zagranicznej istotny wpływ na szybki rozwój turystyki krajowej ma koniunktura gospodarcza Indii i wiążąca się z nią poprawa sytuacji materialnej Indusów.

3.2.2. Kierunki wyjazdów Indusów w ramach turystyki krajowej

Głównymi obszarami koncentracji krajowego ruchu turystycznego w Indiach są stany Andra Pradeś (132,68 mln krajowych wizyt turystycznych), Uttar Pradeś (124,84 mln) i Tamil Nadu (93,29 mln), Radżasthan (28,36 mln) i Madhja Pradeś (22,09 mln). Powyższe 5 stanów jest miejscem docelowym ok. 72,2% krajowych podróży turystycznych Indusów. Ranking 10-ciu najczęściej odwiedzanych stanów nie uległ znaczącym zmianom w ostatnich latach¹²¹. Ich udział procentowy w turystyce krajowej ilustruje (ryc.9).

¹²⁰ *Ibidem*, str.79-80, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

¹²¹ *Ibidem*, str. 81-84.

Ryc. 9. Procentowy udział 10 głównych stanów i terytoriów związkowych Indii w turystyce krajowej (2008)

Źródło: Incredible India Tourism Statistics at a Glance 200(pdf),

http://incredibleindia.org/Tourism_Stastics2008.pdf (data odczytu 29.04.2010)

3.2.3. Główne zabytki odwiedzane przez turystów krajowych

Podobnie jak w przypadku turystów zagranicznych, numerem 1 wśród dziesięciu najchętniej odwiedzanych zabytków przez turystów indyjskich jest bajkowe mauzoleum Tadź Mahal (przeszło 2,6 mln wizyt turystów krajowych w roku 2008). Kolejne pozycje zajmują: Czerwony Fort w Delhi (ok. 2,2 mln wizyt), Qutab Minar w Delhi (2,12 mln), Świątynia Słońca w Konark (1,47 mln), Charminar w Hyderabad (1,4 mln), Agra Fort w Agrze (1,29 mln), Golconda Fort w Hyderabad (1,24 mln), Bibi-ka-Maqbara w Aurangabadzie (0,97 mln), Gol-gumbaj w Bijapur (8,39 mln) i Daria Daulat Bagh w Srirangapatna (0,7mln)¹²².

3.2.4. Wykorzystanie krajowej bazy hotelowej przez Indusów

Średnie obłożenie bazy hotelowej w Indiach (zatwierdzonej przez Ministerstwo Turystyki) w latach 2007-2008 wynosi 57,45% z czego 33,3% generują turyści krajowi (znacznie więcej niż turyści zagraniczni).

Najczęściej korzystają z tańszej bazy hotelowej obejmującej obiekty niesklasyfikowane i tzw. time share resorts. Z obiektów oznaczonych gwiazdkami najczęściej wybierają hotele 3-gwiazdkowe, następnie 4-i 5-gwiazdkowe oraz 1- i 2-gwiazdkowe. Stosunkowo rzadziej wybierają noclegi w hotelach 5-gwiazdkowych deluxe

¹²² *Ibidem*, str. 86-87.

oraz hotelach zlokalizowanych w obiektach zabytkowych. Średnia długość pobytu w tańszej bazie hotelowej wynosi 5,9 dni, natomiast w obiektach oznaczonych gwiazdkami 2,5 dnia¹²³.

3.2.5. Środki transportu wykorzystywane w turystyce krajowej

Jednym z głównych środków lokomocji pozwalających dotrzeć turystom krajowym praktycznie wszędzie jest autobus. Standardy usług są bardzo zróżnicowane, od super de lux do prymitywnych, ale przejazd autobusem jest szybszy od podróży koleją. Bardzo istotną rolę w wyjazdach krajowych Indusów odgrywa kolej. Indian Railways zajmuje 4. miejsce na świecie pod względem długości linii kolejowych (60 tys. km) i przewozi ponad 10 mln pasażerów rocznie. Gęsta sieć linii kolejowych istnieje w dolinie Gangesu oraz na wybrzeżach, najsłabsza wewnątrz Dekanu i Kaszmiru. Strategiczna linia kolejowa prowadzi z północy na południe łącząc Kaszmir z Delhi i Kolombo w Sri Lance. Węzłem kolejowym o największym znaczeniu jest Delhi. W poprzek Dekanu biegnie ważna linia kolejowa Mumbai – Kolkata. Indusi mają także możliwość korzystania z licznych krajowych połączeń lotniczych¹²⁴.

IV. Znaczenie rynku turystycznego Indii dla Polski

4.1. Przyjazdy obywateli Indii do Polski

Najbardziej kompleksowe badania dotyczące turystyki przyjazdowej do Polski prowadzi Instytut Turystyki. Niestety analizując ostatnie raporty niewiele znajdujemy w nich informacji na temat przyjazdów z Indii, co wskazuje na niewielki udział tego kraju w turystyce przyjazdowej do Polski. Znajduje to odzwierciedlenie niemal we wszystkich raportach (brak informacji o wydatkach turystów, celach przyjazdów, miejscach zakwaterowania itp.). Także za pośrednictwem Ambasady Polskiej w Indiach nie udało się pozyskać dodatkowych wiadomości.

Głównym polskim źródłem informacji, pozwalającym oszacować wielkość ruchu turystycznego z Indii do Polski są raporty GUS-u dotyczące liczby przyjazdów cudzoziemców do Polski według obywatelstwa w latach 1999-2007 (tab.11).

¹²³ *Ibidem*, str. 113, 117.

¹²⁴ Kruczek Z., *Kraje pozaeuropejskie. Zarys geografii turystycznej...*, op. cit. s. 208.

Tab. 11. Przyjazdy cudzoziemców do Polski wg obywatelstwa

TABL. III/8. PRZYJAZDY CUDZOZIEMCÓW DO POLSKI WG OBYWATELSTWA (KRAJE) - W TYS.									
Kraje	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ogółem	89 117,9	84 514,9	61 431,3	50 734,6	52 129,8	61 917,8	64 606,1	65 114,9	64 882,5
w tym:									
Argentyna	2,4	3,1	2,9	2,0	2,3	2,6	3,4	3,9	4,3
Armenia	2,2	2,2	2,2	2,8	2,7	4,3	5,4	5,8	5,9
Australia	15,6	14,5	13,5	12,9	13,0	22,1	35,4	41,9	46,5
Austria	285,0	304,2	297,5	247,8	265,7	288,3	282,2	304,0	312,8
Azerbejdżan	4,1	3,4	2,4	2,3	2,7	3,7	3,5	3,4	4,1
Belgia	176,6	160,4	111,9	92,6	65,2	74,5	71,9	91,4	114,5
Białoruś	4 640,3	5 919,6	5 197,1	4 241,7	3 830,1	3 522,8	3 650,8	3 911,8	3 847,8
Brazylia	3,3	4,1	4,6	5,0	5,1	6,3	11,4	12,9	15,2
Bulgaria	41,4	34,8	48,4	57,2	55,2	53,5	61,2	65,6	71,3
Chiny	%	%	%	%	5,1	7,7	11,3	15,1	18,0
Chorwacja	19,2	21,2	23,6	29,0	31,5	28,7	35,3	35,6	37,0
Czechy	13 491,0	11 985,0	9 276,1	8 313,2	8 826,9	9 285,8	7 855,4	7 101,5	7 142,8
Dania	174,4	143,9	122,7	123,1	148,6	118,2	112,4	134,4	148,2
Estonia	351,9	258,5	221,8	186,1	194,4	165,6	156,1	185,6	232,0
Finlandia	70,8	65,9	56,3	50,5	55,9	72,2	68,1	76,7	81,2
Francja	344,4	291,7	230,5	201,5	179,8	194,8	219,6	229,9	256,0
Grecja	33,9	29,9	29,2	27,7	27,1	25,2	28,8	30,6	24,9
Gruzja	7,1	7,2	2,5	1,9	2,1	2,6	3,3	3,7	4,3
Hiszpania	48,0	42,7	38,0	40,5	48,6	57,1	72,6	88,9	117,6
India	4,3	4,8	5,0	5,3	6,1	7,9	8,7	9,9	13,1

Źródło: Turystyka w 2007 r., Główny Urząd Statystyczny,
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/PUBL_KTS_turystyka_w_2007.pdf (data odczytu 04.05.2010)

W roku 1999 przybyło do Polski 4,3 tys. cudzoziemców w Indii. W kolejnych latach obserwujemy systematyczny wzrost tej liczby do 13,1 tys. w roku 2007. Możemy zatem mówić o tendencji wzrostowej. W ciągu zaledwie dziewięciu ostatnich lat liczba przyjazdów z Indii wzrosła ponad trzykrotnie i nadal rośnie. Instytut Turystyki w raporcie z 2008 nie podaje wprawdzie liczby przyjazdów jednak wskazuje, że m.in. Indie należały do nielicznej grupy krajów z których liczba gości wzrosła o ponad 5%, choć są to kraje, których udział w całości ruchu turystycznego jest niewielki. Liczba 13,1 tys. stanowi zaledwie 0,02% wszystkich przyjazdów cudzoziemców do Polski¹²⁵.

4.2. Liczba Indusów korzystających z obiektów zbiorowego zakwaterowania w Polsce w latach 2008-2009

Informacje o obecności turystów z Indii w obiektach zbiorowego zakwaterowania w Polsce pojawiają się w raportach GUS dopiero w latach 2008-2009.

W roku 2008 z obiektów zbiorowego zakwaterowania w Polsce skorzystało 7,6 tys. Indusów¹²⁶. W roku 2009 odnotowano wzrost tej liczby o ok. 1,1% (notowano 8,392 tys. cudzoziemców z Indii). Jest to jeden z najniższych wyników odnotowanych w raporcie po Malcie i Cyprze. W porównaniu do Niemców najliczniej odwiedzających Polskę jest

¹²⁵ Dane za stroną internetową: <http://www.intur.com.pl> (data odczytu 04.05.2010).

¹²⁶ *Ibidem*.

to bardzo mało znaczący wynik (w 2009 r. z obiektów zbiorowego zakwaterowania w Polsce skorzystało 1.072110 Niemców), potwierdzający niewielki udział Indusów w turystyce przyjazdowej do Polski¹²⁷.

Największą liczbę cudzoziemców z Indii w obiektach zbiorowego zakwaterowania w Polsce notowano w okresach od czerwca do września, natomiast najmniejszą w okresie zimowych (grudzień, styczeń, luty)¹²⁸.

4.3. Liczba noclegów udzielonych turystom z Indii w obiektach zbiorowego zakwaterowania w latach 2008-2009

Według raportów GUS w roku 2008 turyści z Indii skorzystali z ok. 26 tys. noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w Polsce. W roku 2009 odnotowano wzrost tej liczby o ok. 1,3% (skorzystano z ok. 34,3 tys. noclegów). Jest to bardzo niewielki udział w porównaniu do liderów na rynku polskim - Niemców, którzy skorzystali z ok. 3,8 mln noclegów (2009)¹²⁹.

4.4. Działania promocyjne Polski na rynku indyjskim

Rosnąca od kilku lat liczba Indusów odwiedzających Polskę świadczy o rosnącym zainteresowaniu naszym krajem. Ogromny potencjał rynku indyjskiego, jako obszaru emisji turystów do Polski dostrzega Polska Organizacja Turystyczna, dlatego prowadzi działania promocyjne mające na celu zwiększenie zainteresowania Polską ze strony Indusów.

W 2008 r. POT zaprosił do Polski touroperatorów z Indii, aby przybliżyć profesjonalistom z indyjskiej branży turystycznej możliwości organizacji podróży do Polski, umożliwić nawiązanie kontaktów handlowych z polską branżą oraz uwrażliwić polskich przedsiębiorców na szczególne wymagania rynku indyjskiego.

Na zaproszenie odpowiedziało 13 czołowych biur podróży z aglomeracji New Dehi i Mumbaju, którzy organizują wyjazdy zagraniczne z Indii.

W opinii uczestników study tour, mimo braku bezpośredniego połączenia lotniczego do Indii, Polska ma duże szanse zaistnienia w świadomości hindusów jako nowa, ciekawa destynacja turystyczna. Pobyt turystyczny w Polsce z powodzeniem można by połączyć z podróżą do dobrze już znanej indyjskim turystom Austrii, Skandynawii czy Czech, zaś magnesem do przyjazdu do Polski mogą stać się unikalne atrakcje turystyczne takie jak

¹²⁷ *Turyści zagraniczni w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania – luty 2010*, Główny Urząd Statystyczny Dane za stroną internetową: www.stat.gov.pl(data odczytu 04.05.2010).

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ *Ibidem*.

Kopalnia Soli w Wieliczce, Zamek Krzyżacki w Malborku, interesujące miasta z bogatą historią i kulturą oraz bardzo dobra i nowoczesna baza noclegowa.

POT jest przekonany, że dzięki systematycznej organizacji tego typu podróży pojawi się świadomość istnienia nowej destynacji, a wraz z nią wzrośnie zainteresowanie i popyt na przyjazdy turystyczne do Polski¹³⁰.

4.5. Wyjazdy Polaków do Indii

W raportach Instytutu Turystyki nie znajdujemy informacji na temat turystyki wyjazdowej Polaków do Indii z uwagi na ich niewielki odsetek w porównaniu do liczby podróży realizowanych do innych destynacji.

Bardzo wielu cennych wiadomości dostarczają nam szczegółowe raporty indyjskie dotyczące turystyki przyjazdowej do tego kraju, choć nie obejmują one wysokości wydatków, miejsc zakwaterowania, długości pobytu, czy odwiedzanych regionów.

4.5.1. Liczba wyjazdów turystycznych z Polski do Indii

W roku 2008 w Indiach odnotowano 23,418 tys. przyjazdów turystycznych z Polski. Od roku 2006, gdy oszacowano 14,808 tys. przyjazdów liczba przyjazdów wzrosła o prawie 60%. Udział przyjazdów z Polski stanowi aktualnie zaledwie 0,44% wszystkich przyjazdów do Indii (tab.12). Najczęściej podróżują w pierwszym kwartale roku (od stycznia do marca), natomiast najrzadziej od kwietnia do czerwca¹³¹.

Tab.12. Przyjazdy Polaków do Indii w latach 2006-2008.

Country of Nationality	No. of Arrivals			Percentage Share			Percentage Change	
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2007/06	2008/07
Eastern Europe								
Hungary	4262	5073	5408	0.10	0.10	0.10	19.0	6.6
Kazakhstan	3883	5137	6020	0.09	0.10	0.11	32.3	17.2
Poland	14808	20166	23418	0.33	0.40	0.44	36.2	16.1
Russia	62203	75543	91423	1.40	1.49	1.70	21.4	21.0
Ukraine	8479	10490	12338	0.19	0.21	0.23	23.7	17.6
Others	27674	36355	42442	0.62	0.71	0.79	31.4	16.7
Total	121309	152764	181049	2.73	3.01	3.37	25.9	18.5
Grand Total	4447167	5081504	5366966	100.00	100.00	100.00	14.3	5.6

Źródło India Tourism Statistics (pdf), str. 11, 13, <http://www.tourism.nic.in> (data odczytu 04.05.10)

¹³⁰ Dane za stronę internetową: <http://www.pot.gov.pl> (data odczytu 04.05.2010).

¹³¹ India Tourism Statistics 2008 (pdf), str.11, 18, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010).

4.5.2. Profil Polaków wyjeżdżających do Indii

Przeważająca liczba Polaków wyjeżdżających do Indii to mężczyźni (53,1% w roku 2008). Udział kobiet jest mniejszy (46,8% w 2008 r.). W oparciu o dane kilkuletnie można zauważyć zwiększenie się odsetka mężczyzn.

Na przestrzeni 3 ostatnich lat nastąpiły zmiany w zakresie dominującej grupy wiekowej. W roku 2008 prawie co trzeci Polak wyjeżdżający do Indii był w przedziale wiekowym od 25 do 34 lat, natomiast w latach 2006 i 2007 przeważały osoby od 35 do 44 lat (ok. 21%), a następnie od 45 do 54 lat (ponad 19%)¹³².

4.5.3. Cele wyjazdów Polaków do Indii

Podobnie jak w przypadku struktury wiekowej Polaków wyjeżdżających do Indii znacząco zmieniają się również cele wyjazdów. Wprawdzie głównym celem wyjazdów jest niewątpliwie turystyka, to jednak zaobserwować można znaczący wzrost liczby wyjazdów biznesowych. W latach 200 i 2007 ponad 95% stanowiły podróże w celach turystycznych, natomiast w roku 2008 ich odsetek wynosił już tylko nieco powyżej 60%¹³³.

4.5.4. Sposób podróżowania Polaków do Indii

Z uwagi na odległość dzielącą Polskę od Indii, niezmiennie od wielu lat Polacy podróżują do Indii przede wszystkim drogą powietrzną (prawie 94%). Niewielki udział podróży realizowanych jest drogą lądową (ok.5%) i morską (ok. 1%). Prawie co drugi Polak podróżujący do Indii drogą powietrzną korzysta z obsługi portu lotniczego w Delhi, a co piąty z portu w Mumbaju. Pozostałe porty lotnicze odgrywają mniejsze znaczenie w obsłudze polskich turystów¹³⁴.

4.5.5. Regiony odwiedzane przez Polaków, długość pobytu, wydatki na wyjazdy

Wprawdzie w oficjalnych raportach indyjskich dotyczących turystyki nie znajdujemy informacji na temat regionów i zabytków odwiedzanych przez Polaków, czy też długości ich pobytu, bądź wydatków to jednak możemy tutaj posłużyć się analizą ofert krajowych biur podróży, by nieco nakreślić te kwestie.

¹³² *India Tourism Statistics 2006 (pdf)*, str. 27, 29 <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 04.05.2010), *India Tourism Statistics 2007 (pdf)*, str. 24, 27 <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 04.05.2010), *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str. 29,33 (data odczytu 04.05.2010).

¹³³ *India Tourism Statistics 2006 (pdf)* str. 33 <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 04.05.2010), *India Tourism Statistics 2007 (pdf)*, str. 30, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 04.05.2010), *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str. 36 (data odczytu 04.05.2010).

¹³⁴ *India Tourism Statistics 2006 (pdf)*, str. 19, 23 <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 04.05.2010), *India Tourism Statistics 2007 (pdf)*, str. 18, 21, <http://www.tourism.gov.in> (data odczytu 29.04.2010), *India Tourism Statistics 2008 (pdf)*, str. 22, 26 (data odczytu 29.04.2010).

Wśród ofert wycieczek objazdowych najbardziej klasyczne trasy wiodą przez stolicę Indii – New Delhi, Tadź Mahal wpisany na listę UNESCO i Czerwony Fort w Agrze, ufortyfikowane miasto-widmo Fatehpur-Sikri, różową stolicę Radżasthanu – Dżajpur do Bombaju, gdzie powstają główne produkcje Bollywoodu.

Popularne są także trasy uwzględniające Złoty Trójkąt poszerzony o miasto jezior Udajpur, święte miasto Puszkar, błękitne miasto Dżodhpur i dżinijskie Ranakpur.

Najczęściej wycieczki objazdowe trwają od 7-9 dni i kosztują ok. 5 tys. zł (w ofercie lat minute ok. 3 tys. zł).

Najwięcej ofert pobytowych jest do Kareli i Goa, stanów słynących z piaszczystych plaż. Najczęściej są to oferty 7-dniowe od 600US\$.

Bardzo dużo jest ofert trekkingowych do Nepalu i w Himalaje trwających średnio 3 tygodnie, które są znacznie bardziej kosztowne (ok. 8500 zł)¹³⁵.

¹³⁵ Kłosowska A., *Barwna mozaika Indii*, „Rynek Turystyczny” 2010, nr 1.

Zakończenie

Dzięki niezwykle bogactwu walorów przyrodniczych i kulturowych Indie są jednym z nielicznych krajów świata dających turystom możliwość wyboru wielu rodzajów turystyki. Niestety jest to wciąż niewykorzystany potencjał. Przemysł turystyczny nie stanowi znaczącego procentu w krajowym PKB. Sytuacja zmienia się w ostatnich latach dzięki dynamicznemu rozwojowi indyjskiej gospodarki, a także szczególnym działaniom rządu, który zaczyna dostrzegać w turystyce istotne źródło dochodów państwa. Podejmuje on działania mające na celu rozwinięcie wciąż niedostatecznej bazy turystycznej, ulepszenie usług związanych z turystyką, a także intensywną promocję kraju na arenie międzynarodowej.

Rynek turystyczny Indii jest jednym z najszybciej rozwijających się rynków na świecie. Jego potencjał i korzystny kierunek zmian dostrzega m.in. WTTC plasując Indie na czołowej pozycji w zakresie przewidywanego tempa wzrostu popytu na podróże i turystykę do tej destynacji w latach 2008-2018.

Analiza rynku turystycznego Indii jako kraju recepcji turystycznej wskazuje na jego istotne znaczenie jedynie w obrębie własnego subregionu. W skali całego regionu Azja i Pacyfik jest ono zdecydowanie mniejsze, a w odniesieniu do rynku światowego nie przekracza 1% udziału (41 pozycja na świecie). W ciągu ostatnich lat zauważa się jednak zdecydowaną tendencję wzrostową w zakresie liczby zagranicznych przyjazdów do Indii. Największa liczba turystów przyjeżdża do Indii z Europy Zachodniej, natomiast w rankingu krajów emitujących największą liczbę turystów najwyższe pozycje zajmują Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Bangladesz.

Do najchętniej odwiedzanych stanów i terytoriów związkowych należą: Delhi, Maharashtra, Tamilnadu, Uttar Pradesh i Radżasthan.

Wśród turystów przeważają mężczyźni, a w kategorii wiekowej osoby od 35 do 44 lat.

Zdecydowana większość turystów zagranicznych przyjeżdża do Indii w celach określanych mianem „turystyka i inne” lecz zauważa się wzrost liczby przyjazdów w celach biznesowych. Turyści podróżujący do Indii korzystają głównie z drogi powietrznej.

W zakresie wpływów z turystyki przyjazdowej także obserwuje się trend wzrostowy.

Aktualne wyniki dają Indiom 23 miejsce na świecie.

Systematycznie wzrasta liczba wyjazdów obywateli Indii poza granice kraju. Najczęściej Indusi wyjeżdżają do Azji Zachodniej, Azji Południowo-Wschodniej i Azji Wschodniej. W czołówce odwiedzanych krajów są: Singapur, Bahrajn i Kuwejt. W ramach kontynentu azjatyckiego Indusi najczęściej wyjeżdżają w celach biznesowych, natomiast

w przypadku wyjazdów do Europy przeważają cele wypoczynkowe. Dynamicznie wzrastają wydatki mieszkańców Indii na podróże zagraniczne. Udział Indii w tym zakresie w ramach wydatków światowych wynosi nieco powyżej 1%.

W Indiach notuje się kilkuset milionowa liczbę podróży krajowych i również w tym zakresie zaznacza się wyraźny trend wzrostowy. Indusi najczęściej odwiedzają stany: Andora Pradeś, Uttar Pradeś, Tamil Nadu, Rdżasthan i Madhja Pradeś.

Turyści krajowi stanowią znacznie większy odsetek klientów dostępnej bazy hotelowej niż turyści zagraniczni, przy czym częściej wybierają obiekty niższej kategorii i tym samym tańsze.

Podróżowanie po kraju jest stosunkowo łatwe dzięki łatwo dostępnej komunikacji powietrznej i lądowej.

Systematycznie rośnie liczba Indusów odwiedzających Polskę, jednak skala zjawiska w porównaniu z innymi krajami jest na tyle nikła, że znaczenie rynku indyjskiego dla Polski jako kraju emisji turystycznej jest obecnie bardzo małe (0,02% udział w całkowitej liczbie przyjazdów cudzoziemców do Polski). POT dostrzega jednak potencjał tego rynku, dlatego prowadzi działania promocyjne w Indiach mające na celu zwiększenie zainteresowania podróżami do Polski.

Systematycznie rośnie liczba wyjazdów turystycznych z Polski do Indii. Ich udział w ogólnej liczbie przyjazdów w tego kraju wynosi ok. 0,40%. Można zatem stwierdzić, że aktualnie większe znaczenie ma rynek polski dla Indii, niż indyjski dla polskiego.

Polacy wyjeżdżają głównie w celach turystycznych, jednak z roku na rok zwiększa się odsetek podróży o charakterze biznesowym. Ze względu na odległość dzielącą oba kraje korzystają głównie z transportu lotniczego.

„Indie można kochać, albo nienawidzić, ale na pewno nie można pozostać wobec nich obojętnym” (cytat z internetowego forum podróżników). Podróże do Indii są dla Polaków niezwykle pożyteczne do zrozumienia zupełnie innego świata niż zachodnia cywilizacja.

Bibliografia

Kruczek Z. (red.), *Kraje Pozaeuropejskie. Zarys Geografii Turystycznej*, Wydawnictwo Proksenia, Kraków 2008

Nicholson L., *Przewodnik National Geographic Indie*, Wydawnictwo G+J RBA, Warszawa 2008

Leksykon Państwa Świata, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008

Przewodniki Wiedzy i Życia. Indie, Wiedza i Życie, Warszawa 2009

Powszechna encyklopedia PWN 2007 (CD)

Czasopisma

„Essence. Magazyn Ludzi sukcesu”, 2007, nr maj, czerwiec

Rynek turystyczny, 2010, nr 1

National Geographic „Traveler”, 2010, nr 4

Internet - dokumenty (pdf)

CIA-The World Factbook 2009, <http://www.cia.gov>

Incredible India Tourism Statistics of a Glance 2008 (pdf) <http://www.incredibleindia.org>

India Tourism Statistics 2006 (pdf), <http://www.tourism.gov.in>, <http://www.tourismnic.in>

India Tourism Statistics 2007 (pdf), <http://www.tourism.gov.in>, <http://www.tourismnic.in>

India Tourism Statistics 2008 (pdf), <http://www.tourism.gov.in>, <http://www.tourismnic.in>

Indie – Przewodnik rynkowy dla przedsiębiorców, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, <http://parp.gov.pl>

Międzynarodowy public relation Indii w zakresie budowy gospodarczej marki kraju (pdf), <http://www.nytko.eu>

Population and Vital Statistics Report Statistical Papers Series A Vol No LXII data available as 1 January 2010 (pdf), <http://unstats.un.org>

Progress and Priorities 2008/2009 World Travel&Tourism Council (pdf), <http://www.wttc.org>

Selected Socio-Economic Statistics India 2008 (pdf), <http://www.mospi.gov.in>

The India Outbound Travel Market 2009 (pdf)

Tourism Highlights 2009 Edition (pdf), <http://www.worldtourism.org>

Tourism Highlights 2008 Edition (pdf), <http://www.e-unwto.org>

Turystyka w 2007 r. (pdf), Główny Urząd Statystyczny, <http://www.stat.gov.pl>

Turyści zagraniczni w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania – luty 2010,
Główny Urząd Statystyczny, <http://www.stat.gov.pl>

.

Internet (inne):

<http://www.beta.mg.gov.pl>

<http://www.essence-magazyn.pl>

<http://www.globaleconomy.pl>

<http://www.hospitalityindia.com>

<http://www.india.gov.in>

<http://www.intur.com>

<http://www.mapsofinida.com>

<http://newdelhi.trade.gov.pl>

<http://www.pot.gov.pl>

<http://www.pub.word-tourism.org>

<http://www.tanie-loty.com.pl>

<http://www.web.worldbank.org>

Spis rycin

Ryc. 1. Liczba zagranicznych przyjazdów turystycznych do Indii w latach 2003-2008	26
Ryc. 2. Zagraniczne przyjazdy turystyczne do Indii z innych regionów	27
Ryc. 3. Procentowy udział głównej 15-tki krajów w liczbie przyjazdów turystycznych do Indii w roku 2008	28
Ryc. 4. Procentowy udział grup wiekowych w zagranicznych przyjazdach turystycznych do Indii	29
Ryc. 5. Wpływy Indii z turystyki międzynarodowej w latach 2001-2008	34
Ryc. 6. Liczba zagranicznych wyjazdów Indusów w latach 1991-2008	35
Ryc. 7. Kierunki wyjazdów zagranicznych Indusów w roku 2007	36
Ryc. 8. Liczba krajowych wyjazdów turystycznych w Indiach	40
Ryc. 9. Procentowy udział 10 głównych stanów i terytoriów związkowych Indii w turystyce krajowej (2008)	41

Spis map

Mapa 1. Położenie Indii na kontynencie azjatyckim	5
Mapa 2. Podział administracyjny Indii	6
Mapa 3. Rozmieszczenie ludności Indii w poszczególnych stanach i terytoriach związkowych	8

Spis tabel

Tab.1. Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne indyjskiej gospodarki	11
Tab.2. Liczebność zatwierdzonej bazy hotelowej i dostępnych w niej pokoi w latach 2007-2008	24
Tab.3. Liczba międzynarodowych przyjazdów turystycznych do regionu Azja i Pacyfik	25
Tab.4. Liczebność i procentowy udział zagranicznych wizyt turystycznych w 10 najczęściej odwiedzanych stanach w Indiach w roku 2008.....	30
Tab.5. Ranking najpopularniejszych zabytków w Indiach i liczba wizyt turystów zagranicznych w 2008 r.	30
Tab.6. Sposoby podróżowania turystów zagranicznych do Indii w latach 1996-2008	32
Tab.7. Prognozy WTTC n lata 2008-2018 w zakresie najwyższego wzrostu popytu na podróże i turystykę.....	34
Tab. 8. Kraje najczęściej odwiedzane przez Indusów w czasie wyjazdów zagranicznych w roku 2007.....	37
Tab. 9. Udział portów lotniczych w zagranicznych wyjazdach Indusów (2005-2008)	38
Tab. 10. wydatki na wyjazdy zagraniczne (w mld USD) według wybranych krajów pochodzenia	39
Tab. 11. Przyjazdy cudzoziemców do Polski wg obywatelstwa/kraje	43
Tab. 12. Przyjazdy Polaków do Indii w latach 2006-2008.....	45

